

AGRESSIE OP HET WERK 2014

Ontwikkelingen, risico's, impact en behoefte aan maatregelen

TNO innovation
for life

FEBRUARI 2016

Agressie op het werk 2014

Ontwikkelingen, risico's, impact en behoefte aan maatregelen

AGRESSIE OP HET WERK 2014

Ontwikkelingen, risico's, impact en behoefte aan maatregelen

TNO

Schipholweg 77-89

Postbus 3005

2301 DA Leiden

Auteurs

Maartje Bakhuis Roozeboom

Ernest de Vroome

Marianne van Zwieten

Seth van den Bossche

Contact TNO

Maartje Bakhuis Roozeboom

maartje.bakhuysroozeboom@tno.nl

© TNO, 2016

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van TNO.

Indien dit rapport in opdracht werd uitgebracht, wordt voor de rechten en verplichtingen van opdrachtgever en opdrachtnemer verwezen naar de Algemene Voorwaarden voor opdrachten aan TNO, dan wel de betreffende terzake tussen de partijen gesloten overeenkomst.

Het ter inzage geven van het TNO-rapport aan direct belanghebbenden is toegestaan.

© 2016 TNO

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding	5
2	Samenvatting	7
3	Methode	9
3.1	Gebruikte databestanden	9
3.2	Definitie en indicatoren	10
3.3	Data-analyse	11
4	Blootstelling	13
4.1	Risicogroepen	13
4.2	Trends	18
4.3	Zelfstandigen	20
4.4	Sectorverschillen en sectortrends	20
4.5	Aandacht voor agressie door werkgevers	25
4.6	Maatregelbehoefte	26
5	Impact	29
5.1	Gevolgen	29
5.2	Kosten	34
	Conclusie	37
	Literatuur	39
	Bijlage	41

---

1 INLEIDING

KRANTENKOPPEN:

'Personeel aanmeldcentra slachtoffer van agressief gedrag asielzoekers'

'Apothekersassistenten vaker geconfronteerd met agressie'

'Twee conducteurs in trein mishandeld door zwartrijder'

'Agressie tegen personeel tankstation om ID-controles'

'Een derde van politiemensen heeft te maken met agressie'

Bovenstaande krantenkoppen lijken erop te wijzen dat agressie op werkvloer in Nederland nog altijd regelmatig voorkomt. In deze publicatie gaan we op basis van structureel monitor-onderzoek na of dit inderdaad het geval is en zo ja, of hierbij specifieke tendensen waar te nemen zijn. TNO publiceerde al eerder uitgebreid over agressie op het werk in Nederland (van den Bossche et al, 2012). Op basis van data uit 2007 tot en met 2011 zijn destijds risicogroepen geïdentificeerd en is ingezoomd op ontwikkelingen in de tijd en de behoefte aan maatregelen. Daarnaast is in het rapport uitgebreid aandacht besteed aan oorzaken en impact van agressie en geweld op het werk.

Nu, in 2015, brengen we een update van dit rapport uit. We geven opnieuw een overzicht van de situatie van agressie op het werk, de impact ervan en de behoefte aan maatregelen, op basis van data uit 2014. Ook kijken we opnieuw naar ontwikkelingen in de tijd. In aanvulling op het rapport uit 2012, brengen we in dit rapport ook de kosten van agressie en geweld in beeld en kijken we naar de situatie bij zelfstandig ondernemers.

De volgende onderzoeksvragen worden in dit rapport beantwoord:

1. Wat zijn risicogroepen voor de confrontatie met agressie op het werk?
2. Zijn er trends in de blootstelling aan agressie op het werk?
3. Wat is de maatregelbehoefte ten aanzien van agressie op het werk?
4. Wat is de impact van agressie op het werk?

Hoofdstuk 2 geeft een samenvatting van de belangrijkste bevindingen uit dit rapport. Hoofdstuk 3 beschrijft de databestanden die zijn gebruikt voor de analyses, de definities die worden gehanteerd en de methoden die zijn gebruikt bij het analyseren van de resultaten. Hoofdstuk 4 schetst een beeld van risicogroepen, de situatie bij zelfstandigen, sectorverschillen, maatregelbehoefte en het perspectief op agressie als arbeidsrisico bezien vanuit de werkgever. Daar waar trendinformatie beschikbaar is, worden trends besproken. Hoofdstuk 5 geeft een overzicht van de impact van agressie op het werk op de gezondheid en duurzame inzetbaarheid van werknemers. Ten slotte presenteert hoofdstuk 5 een schatting van de werkgeverskosten die gepaard gaan met het verzuim door agressie op het werk.

2 SAMENVATTING

Agressie op de werkvloer vormt een serieuze bedreiging voor werknemers in Nederland. In 2014 waren 1,6 miljoen werknemers slachtoffer van agressie door mensen van buiten de organisatie ('externe agressie'; bijv. door klanten, patiënten, leerlingen, passagiers¹). Agressie door collega's en leidinggevenden ('interne agressie') komt minder vaak voor dan agressie door externen. Toch worden jaarlijks nog altijd ruim 1,1 miljoen werknemers slachtoffer van agressie door collega's of leidinggevenden.

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen vier verschillende vormen van agressie: ongewenste seksuele aandacht, intimidatie, lichamelijk geweld en pesten. Intimidatie komt het meest voor. Eén op de vijf werknemers geeft aan slachtoffer te zijn geweest van intimidatie door externen, iets meer dan één op de tien werknemers was slachtoffer van intimidatie door een collega of leidinggevende,

Vrouwen hebben aanzienlijk vaker te maken met externe agressie (1 op de 3) dan mannen (1 op de 5). Zij worden vooral vaker slachtoffer van (seksuele) intimidatie. Interne agressie komt bij mannen en vrouwen even vaak voor.

Agressie door externen komt het meest voor bij oproep- en invalkrachten. Deze groep is relatief vaak slachtoffer van seksuele intimidatie. Daarnaast komt externe agressie relatief veel voor bij werknemers met een parttime aanstelling tussen de 20 en 34 uur per week. Type dienstverband en aantal werkuren blijken nauwelijks rol te spelen bij de confrontatie met interne agressie. Zelfstandig ondernemers zijn minder vaak slachtoffer van agressie dan werknemers. Zelfstandig ondernemers met personeel zijn vaker slachtoffer van agressie dan zelfstandig ondernemers zonder personeel. Vooral seksuele intimidatie komt bij zelfstandig ondernemers met personeel veel vaker voor.

In de periode van 2007 tot 2014 is het aantal slachtoffers van externe en interne agressie nagenoeg gelijk gebleven. Dit geldt ook voor de verschillende vormen van externe en interne agressie.

De kans op confrontatie met externe agressie is het grootst in de gezondheidszorg en verpleging, waar ongeveer de helft van de werknemers in 2014 met een vorm van agressie door derden in aanraking kwam. Ook in het onroerend goed en in de detailhandel komen relatief veel werknemers in aanraking met agressie (1 op de 3). In meerdere sectoren hebben zich relevante trends voorgedaan. Agressie door externen is vooral gedaald in de landbouw, chemie, speur- en ontwikkelingswerk, ICT-dienstverlening en in verschillende sectoren binnen de industrie.

---

1 Cijfers zijn gebaseerd op zelfrapportage (zie hoofdstuk 3).

Wat betreft interne agressie zijn de verschillen tussen sectoren beduidend minder groot. In de horeca komt seksuele intimidatie door collega's of leidinggevenden relatief veel voor. Pesten komt veel voor in de metaal- en meubelindustrie. Vooral ten aanzien van pesten door collega's of leidinggevenden zien we in een aantal sectoren een dalende trend: namelijk in de houtindustrie, elektrische industrie, meubelindustrie en recreatie. Het aantal slachtoffers van intimidatie is gedaald in het marktonderzoek.

Ongeveer 1 op de 20 werkgevers zien agressie als één van de belangrijkste arbeidsrisico's op de werkvloer. De verschillen tussen sectoren zijn groot. Bij de overheid is de meeste aandacht voor agressie, daar ziet bijna de helft van de werkgevers agressie als belangrijk arbeidsrisico. Ook in de gezondheidszorg is relatief veel aandacht voor agressie, daar ziet 15% van de werkgevers agressie als arbeidsrisico.

De behoefte van werknemers aan maatregelen tegen externe agressie (7%) is groter dan tegen interne agressie (6%). In de periode van 2008 tot 2014 is de maatregelbehoefte ten aanzien van beide vormen van agressie nagenoeg gelijk gebleven. Binnen sectoren zijn wel trends te onderscheiden. De maatregelbehoefte ten aanzien van externe agressie is gedaald in de metaalindustrie en in de autohandel. De behoefte aan maatregelen tegen interne agressie is gestegen in het speur- en ontwikkelingswerk en in de accountancy, landbouw, overige industrie en recreatie.

Uit eerder onderzoek weten we dat de gevolgen van agressie en geweld groot zijn. Ook in dit rapport blijkt wederom dat slachtoffers van agressie en geweld minder vaak een goede gezondheid rapporteren, vaker burn-outklachten ervaren, minder tevreden zijn met het werk en de arbeidsomstandigheden, vaker geneigd zijn van baan te veranderen en vaker en langduriger verzuimen. Daarnaast willen ze minder lang doorwerken en voelen ze zich minder in staat om langer door te werken. Ten slotte schatten ze hun functioneren en inzetbaarheid lager in. De verschillen tussen slachtoffers en niet-slachtoffers op deze aspecten is vele malen groter voor interne agressie dan voor externe agressie. Met andere woorden: de impact van interne agressie is groter dan van externe agressie.

Dit verschil vertaalt zich ook in de kosten van verzuim voor de werkgever die gepaard gaan met agressie op het werk. De kosten van interne agressie worden geschat op 1,7 miljard euro en de kosten van externe agressie op ruim 600 miljoen euro per jaar. De reden dat interne agressie tot hogere kosten leidt, wordt voor het grootste deel verklaard doordat slachtoffers van interne agressie langduriger verzuimen.

Intimidatie is de meest kostbare vorm van agressie op het werk. Dit geldt zowel voor intimidatie door externen (ruim 400 miljoen euro) als door internen (1,5 miljard euro). Dit komt doordat deze vorm van agressie relatief veel voorkomt, tot relatief veel extra verzuimdagen leidt en de loonkosten van de slachtoffers relatief hoog zijn.

3 METHODE

3.1 GEBRUIKTE DATABESTANDEN

Voor de beantwoording van de diverse onderzoeksvragen zijn analyses uitgevoerd op een drietal databestanden, te weten: de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden (NEA), de WEA (Werkgevers Enquête Arbeid) en ZEA (Zelfstandigen Enquête Arbeid).

De NEA is een grootschalig periodiek cross-sectioneel onderzoek naar de arbeidssituatie van Nederlandse werknemers. TNO voert de NEA uit in samenwerking met het CBS. Jaarlijks wordt een representatieve steekproef van werknemers benaderd voor het invullen van de enquête. Aan de NEA 2014 participeerden circa 38.000 werknemers. Naast persoonskenmerken, contractkenmerken, arbeidsinhoud, arbeidsomstandigheden, arbeidsverhoudingen en arbeidsvoorwaarden wordt onder meer informatie verzameld over gezondheid en functioneren. De gegevens van de NEA zijn gewogen, zodat uitkomsten representatief zijn voor de gehele Nederlandse beroepsbevolking (exclusief zelfstandigen). Er is gewogen naar geslacht, leeftijdsklasse, bedrijfstak, herkomst, regio, stedelijkheid en opleidingsniveau (voor meer methodologische informatie over de NEA, zie: Hoofman et al, 2015). Voor dit onderzoek zijn de trends in de tijd bepaald op basis van de jaren 2007 tot en met 2014. Kosten van agressie op het werk zijn gebaseerd op NEA-data uit 2012. Deze data zijn op persoonsniveau gekoppeld aan gegevens over inkomen uit arbeid van het CBS over het jaar 2012. Informatie over kosten van agressie op het werk zijn dus gebaseerd op 2012, aangezien we alleen voor dat jaar over loonkosteninformatie beschikken. Alle overige cijfers zijn gebaseerd op de NEA 2014.

De WEA is een tweejaarlijks representatief vragenlijsonderzoek onder ruim 5.000 bedrijven en instellingen in Nederland. De enquête bevat onder andere vragen over arbeidsomstandigheden. De enquête is voor het eerst afgenomen in 2008 en de laatste editie vond plaats in 2014 (Van Emmerik, De Vroome & Van den Bossche, 2015).

De ZEA is een enquête onder zelfstandigen in Nederland. De enquête bevat vragen over vergelijkbare thema's als in de NEA en is eind 2015 door 4.796 zelfstandigen ingevuld (voor meer methodologische informatie over de ZEA, zie: Janssen et al, 2015).

3.2 DEFINITIE EN INDICATOREN

Agressie op het werk is in de NEA gedefinieerd op basis van een viertal ongewenste omgangsvormen, te weten: ongewenste seksuele aandacht, intimidatie, lichamelijk geweld en pesten. Voor elk van deze omgangsvormen is nagegaan in hoeverre (nooit, een enkele keer, vaak, zeer vaak) werknemers daar in de afgelopen 12 maanden persoonlijk mee te maken hebben gehad. Daarnaast is vastgesteld of het om 'externe agressie' (door klanten,

patiënten, leerlingen, passagiers e.d.) en/of ‘interne agressie’ (door collega’s of leidinggevenden) ging. We spreken van agressie op het werk als een werknemer in het afgelopen jaar een enkele keer of vaker persoonlijk te maken heeft gehad met één van onderstaande ongewenste gedragingen. Hieronder is weergegeven welke indicatoren in het huidige rapport gebruikt zijn om agressie op het werk te definiëren.

INDICATOREN VOOR AGRESSIE OP HET WERK

NEA (werknemers): Extern ongewenst gedrag

Ongewenste seksuele aandacht door klanten (of patiënten, leerlingen of passagiers, e.d.)

Intimidatie door klanten (of patiënten, leerlingen of passagiers, e.d.)

Lichamelijk geweld door klanten (of patiënten, leerlingen of passagiers, e.d.)

Pesten door klanten (of patiënten, leerlingen of passagiers, e.d.)

NEA (werknemers): Intern ongewenst gedrag

Ongewenste seksuele aandacht door leidinggevenden of collega’s

Intimidatie door leidinggevenden of collega’s

Lichamelijk geweld door leidinggevenden of collega’s

Pesten door leidinggevenden of collega’s

ZEA (zelfstandigen):

Kunt u aangeven hoe vaak u de afgelopen 12 maanden in het werk persoonlijk te maken heeft gehad met:

Ongewenste seksuele aandacht

Intimidatie

Lichamelijk geweld

Pesten

WEA (werkgevers): Wat zijn de belangrijkste arbeidsrisico's in uw vestiging?

Agressie en geweld

Daarnaast is werknemers gevraagd in hoeverre zij het nodig vinden dat er aanvullende maatregelen worden genomen tegen intimidatie en geweld (niet nodig, want het speelt hier niet; niet nodig, er zijn al voldoende maatregelen; wel nodig, genomen maatregelen zijn onvoldoende; wel nodig, er zijn nog geen maatregelen).

NEA (werknemers):

Vindt u het nodig dat uw bedrijf of instelling (aanvullende) maatregelen neemt ten aanzien van:

Intimidatie, agressie of geweld door klanten (of patiënten, leerlingen of passagiers e.d.)

Intimidatie, agressie of geweld door leidinggevende(n) of collega's

3.3 DATA-ANALYSE

In dit rapport worden risicogroepen voor externe en interne agressie weergegeven op basis van cijfers uit 2014. Het verschil tussen specifieke groepen en het algemene gemiddelde is getoetst op significantie ($p < .05$) én op relevantie, oftewel effectgrootte (Cohen's $d \geq 0.20$). Er wordt in de tabellen onderscheid gemaakt tussen significante én relevante resultaten (zwarte driehoekjes) en alleen significante resultaten (open driehoekjes). Bij vergelijkingen tussen groepen worden in het rapport alleen de resultaten uitgelicht die zowel significant als relevant zijn.

Bij een vergelijking tussen jaren is een trendanalyse uitgevoerd waarbij telkens een lineaire regressieanalyse is uitgevoerd waarbij het meetjaar fungeerde als 'onafhankelijke variabele' of 'predictor', en de betrokken uitkomstvariabele (bijvoorbeeld agressie door derden) als 'afhankelijke variabele' of 'criterium'. Hieruit komt telkens een regressiecoëfficiënt 'B' die aangeeft in welke mate de uitkomstvariabele gemiddeld per jaar daalt of stijgt. Deze coëfficiënt wordt vervolgens getoetst tegen 0. Is deze toets significant, dan is er sprake van een stijgende trend (als de regressiecoëfficiënt B groter is dan 0), dan wel van een dalende trend (als de regressiecoëfficiënt B kleiner is dan 0).

Daarnaast is waar nodig bekeken of een trend (regressiecoëfficiënt) in één bepaalde groep (bijvoorbeeld de niet-slachtoffers) verschilt van dezelfde trend (regressiecoëfficiënt) in een andere groep (bijvoorbeeld de slachtoffers). Ook dit trendverschil (ΔB resp. $\Delta \beta$) is telkens getoetst tegen 0. Is die toets niet significant dan lopen de trendlijnen (min of meer) parallel, en is die toets wel significant ($p < 0,05$, tweezijdig), dan is het verloop van beide trendlijnen verschillend. Soms wordt dit statistische interactie genoemd. In dit rapport zijn telkens twee regressiecoëfficiënten tegen elkaar getoetst volgens de methode zoals beschreven in Cohen & Ayala (1983). Trends in de tijd worden in de tekst besproken wanneer ze significant zijn, en de effectgrootte aanzienlijk is ($\beta = \text{minimaal } 0,04$ of hoger).

4 BLOOTSTELLING

In dit hoofdstuk bespreken we welke groepen werkenden (werknemers en zelfstandig ondernemers) blootstaan aan agressie op het werk. Wat kenmerkt hen? In welke sectoren komt agressie veel voor? Welke trends hebben zich voorgedaan in de periode van 2007 tot 2014? Hoe heeft de maatregelbehoefte zich ontwikkeld?

4.1 RISICOGROEPEN

Bijna een kwart van alle werknemers geeft in 2014 aan slachtoffer te zijn van externe agressie (tabel 1). Dit zijn ongeveer 1,6 miljoen slachtoffers per jaar. Van alle vormen van externe agressie, komt intimidatie veruit het meest voor (19%; 1,3 miljoen werknemers). Interne agressie komt minder vaak voor dan externe agressie, namelijk bij 16% van de werknemers. Dit geldt voor vrijwel alle vormen met uitzondering van pesten. Pesten komt vaker voor door collega's of leidinggevenden dan door externen.

TABEL 1

Percentage en aantallen slachtoffers van agressie (NEA 2014).

	EXTERNE AGRESSIE		INTERNE AGRESSIE	
	%	Aantal (x1000)	%	Aantal (x1000)
Agressie totaal	23%	1.623	16%	1.144
Seksuele intimidatie	5%	370	2%	128
Intimidatie	19%	1.315	12%	817
Fysiek geweld	6%	407	1%	34
Pesten	6%	384	8%	544

Van alle vormen van agressie door externen rapporteren slachtoffers van fysiek geweld en pesten relatief vaak meerdere incidenten (tabel 2). Eén op de 6 slachtoffers van fysiek geweld geeft aan in een jaar tijd meerdere malen slachtoffer te zijn geweest. Ook slachtoffers van pesten door externen rapporteren relatief vaak (1 op de 8) meerdere incidenten per jaar (zie tabel 2). Slachtoffers van agressie door externen hebben vaak te maken met meerdere vormen van agressie. Met name intimidatie en pesten komt vaak samen voor.

TABEL 2

Blootstellingsfrequentie externe agressie (NEA 2014).

	SEKSUELE INTIMIDATIE		INTIMIDATIE		FYSIEK GEWELD		PESTEN	
	%	Aantal (x1000)	%	Aantal (x1000)	%	Aantal (x1000)	%	Aantal (x1000)
Een enkele keer	5%	349	17%	1.176	5%	348	5%	340
Vaak	0,3%	18	1,7%	121	0,7%	48	0,5%	33
Zeer vaak	0,1%	5	0,2%	17	0,2%	12	0,2%	11

Van alle vormen van agressie door collega's en leidinggevenden, rapporteren slachtoffers van intimidatie (1 op de 6) en pesten (1 op de 6) het vaakst meerdere incidenten (tabel 3). Ook bij interne agressie hebben slachtoffers van pesten vaak ook te maken met intimidatie en andersom.

TABEL 3

Blootstellingsfrequentie interne agressie (NEA 2014).

	SEKSUELE INTIMIDATIE		INTIMIDATIE		FYSIEK GEWELD		PESTEN	
	%	Aantal (x1000)	%	Aantal (x1000)	%	Aantal (x1000)	%	Aantal (x1000)
Een enkele keer	2%	117	10%	706	0,4%	29	7%	462
Vaak	0,1%	9	1,2%	85	0,0%	3	0,8%	58
Zeer vaak	0,0%	2	0,4%	26	0,0%	1	0,3%	24

Vrouwen hebben aanzienlijk meer te maken met agressie door derden (zoals klanten, passagiers, leerlingen, patiënten, etc.) dan mannen (tabel 4). Dit geldt vooral voor seksuele intimidatie en intimidatie. Jongeren tussen de 15 en 25 jaar worden relatief vaak blootgesteld aan seksuele intimidatie door derden.

TABEL 4

Externe agressie naar persoonskenmerken (NEA 2014).

	EXTERNE AGRESSIE TOTAAL	SEKSUELE INTIMIDATIE	INTIMIDATIE	LICHAMELIJK GEWELD	PESTEN
Geslacht					
· Man	17%▼	2%▼	15%▼	4%▽	5%▽
· Vrouw	30%▲	9%▲	23%▲	8%△	6%△
Leeftijd					
· 15 tot 25 jaar	25%△	9%▲	19%	5%▽	6%
· 25 tot 55 jaar	23%	5%▽	19%	6%△	5%
· 55 tot 75 jaar	23%	3%▽	19%	6%	6%
Opleiding					
· Laag (<=VBO)	19%▽	5%▽	14%▽	4%▽	5%
· Midden (HAVO-MBO)	26%△	6%△	21%△	7%△	6%△
· Hoog (HBO-WO)	23%	5%▽	20%△	5%▽	5%▽
Herkomst					
· Autochtoon	24%△	5%	20%△	6%△	5%▽
· Westerse allochtoon	21%▽	5%▽	17%▽	5%▽	7%△
· Niet-westerse allochtoon	19%▽	5%	14%▽	4%▽	7%△

Noot. Percentages zijn kolompercentages. Het contrast is telkens subgroep vs alle andere cases .

▲/▼: relevant (Cohen's $d > 0,20$) en significant ($p < 0,05$)

△/▽: alleen significant ($p < 0,05$)

Voor agressie door collega's en leidinggevenden kunnen geen duidelijke risicogroepen worden onderscheiden (tabel 5). Het percentage mannen en vrouwen dat geconfronteerd wordt met interne agressie is nagenoeg gelijk en er zijn ook weinig verschillen tussen leeftijd-, opleiding- en herkomstgroepen.

TABEL 5

Interne agressie naar persoonskenmerken (NEA 2014).

	INTERNE AGRESSIE TOTAAL	SEKSUELE INTIMIDATIE	INTIMIDATIE	LICHAMELIJK GEWELD	PESTEN
Geslacht					
· Man	17%	1%▽	12%△	1%△	8%△
· Vrouw	16%	3%△	11%▽	0,3%▽	7%▽
Leeftijd					
· 15 tot 25 jaar	12%▽	3%△	6%▽	1%△	6%▽
· 25 tot 55 jaar	17%△	2%	12%△	0,5%	8%△
· 55 tot 75 jaar	17%	1%▽	14%△	0,3%▽	7%
Opleiding					
· Laag (<=VBO)	15%▽	2%▽	10%▽	1%△	8%
· Midden (HAVO-MBO)	17%△	2%	13%△	0,5%	9%△
· Hoog (HBO-WO)	16%	2%△	12%	0,1%▽	6%▽
Herkomst					
· Autochtoon	16%	2%▽	12%△	0,4%▽	7%▽
· Westerse allochtoon	17%	3%△	11%	1%	9%△
· Niet-westerse allochtoon	16%	2%△	10%▽	1%△	11%△

Noot. Percentages zijn kolompercentages. Het contrast is telkens subgroep vs alle andere cases .

▲/▼: relevant (Cohen's $d > 0,20$) en significant ($p < 0,05$)

△/▽: alleen significant ($p < 0,05$)

Tevens is onderzocht of de blootstelling aan agressie samenhangt met een aantal kenmerken van de baan die een werknemer heeft zoals het type dienstverband en de omvang van de werkweek.

Uit tabel 6 blijkt dat seksuele intimidatie door externen het meest voorkomt bij oproepkrachten en invalkrachten. Meer dan een kwart van de oproep en invalkrachten heeft in 2014 te maken gehad met een vorm van externe agressie. Verder zien we dat externe agressie vaker voorkomt bij werknemers die in deeltijd werken dan bij werknemers met een voltijdsaanstelling. Vooral werknemers met een aanstelling voor 20-34 uur lopen relatief veel risico op confrontatie met intimidatie en lichamelijk geweld.

Zoals er voor interne agressie vrijwel geen risicogroepen kunnen worden onderscheiden op basis van geslacht, leeftijd, opleiding en herkomst, zo lijkt ook het type dienstverband en de omvang van de werkweek nauwelijks een rol te spelen bij de confrontatie met agressie door collega's of leidinggevenden (tabel 7).

TABEL 6

Externe agressie naar bankenmerken (NEA 2014).

	EXTERNE AGRESSIE TOTAAL	SEKSUELE INTIMIDATIE	INTIMIDATIE	LICHAMELIJK GEWELD	PESTEN
Dienstverband					
· Vast	23%	5%▽	19%△	6%△	5%
· Tijdelijk	22%	7%△	17%▽	4%▽	6%
· Uitzendkracht	18%▽	5%	14%▽	3%▽	5%
· Oproepkracht/invalkracht	27%△	10%▲	19%	8%△	6%
Omvang Werkweek					
· minder dan 12 uur	21%▽	7%△	16%▽	3%▽	5%
· 12 - 19 uur	29%△	9%△	22%△	8%△	7%△
· 20 - 34 uur	32%▲	8%△	25%▲	10%▲	7%△
· meer dan 34 uur	18%▼	2%▼	15%▽	4%▽	5%▽

Noot. Percentages zijn kolompercentages. Het contrast is telkens subgroep vs alle andere cases.

▲/▼: relevant (Cohen's $d > 0,20$) en significant ($p < 0,05$)

△/▽: alleen significant ($p < 0,05$)

TABEL 7

Interne agressie naar bankenmerken (NEA 2014).

	INTERNE AGRESSIE TOTAAL	SEKSUELE INTIMIDATIE	INTIMIDATIE	LICHAMELIJK GEWELD	PESTEN
Dienstverband					
· Vast	17%△	2%▽	12%△	0,4%▽	8%
· Tijdelijk	14%▽	3%△	9%▽	1%△	7%
· Uitzendkracht	18%△	3%△	11%	1%△	10%△
· Oproepkracht/invalkracht	12%▽	3%△	7%▽	1%	6%▽
Omvang Werkweek					
· minder dan 12 uur	11%▽	2%	7%▽	0,3%	5%▽
· 12 - 19 uur	13%▽	2%	9%▽	1%	7%▽
· 20 - 34 uur	17%	2%	12%△	0,4%	7%
· meer dan 34 uur	18%△	2%	13%△	1%△	9%△

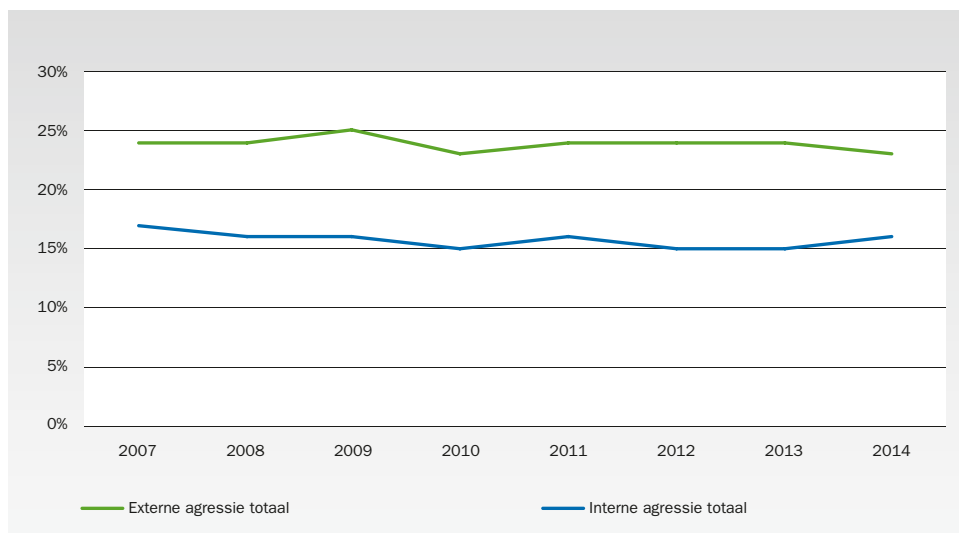
Noot. Percentages zijn kolompercentages. Het contrast is telkens subgroep vs alle andere cases.

▲/▼: relevant (Cohen's $d > 0,20$) en significant ($p < 0,05$)

△/▽: alleen significant ($p < 0,05$)

4.2 TRENDS

Het aantal slachtoffers van zowel externe als interne agressie fluctueert in de periode van 2007 tot 2014. Over de gehele periode bezien zijn beide vormen van agressie op het werk nagenoeg gelijk gebleven (figuur 1).

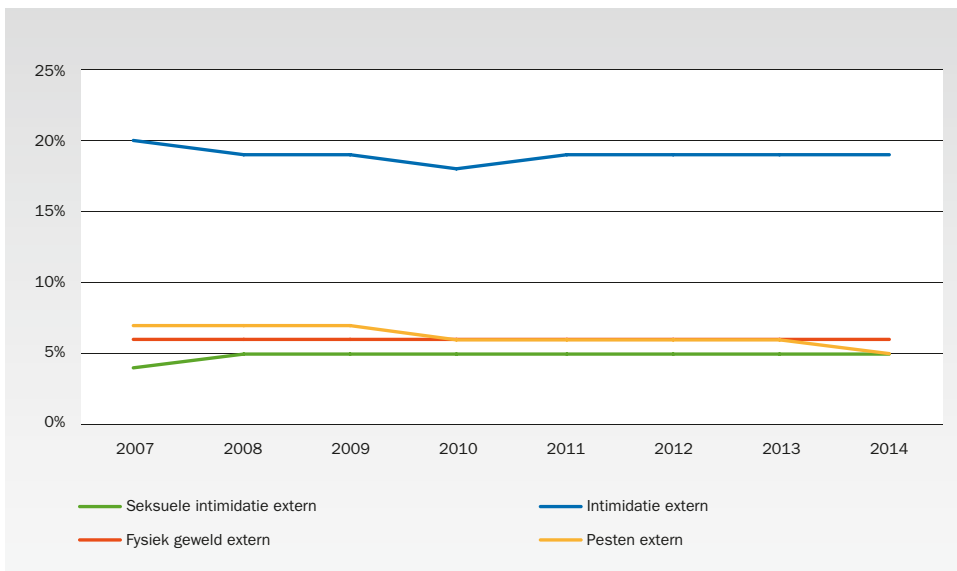
FIGUUR 1

Trends in externe en interne agressie (NEA 2007-2014).

Figuur 2 beschrijft de ontwikkelingen van de verschillende vormen van externe agressie in de tijd. In de periode van 2007 tot 2014 hebben zich voor geen van de verschillende vormen van externe agressie relevante trends voorgedaan.

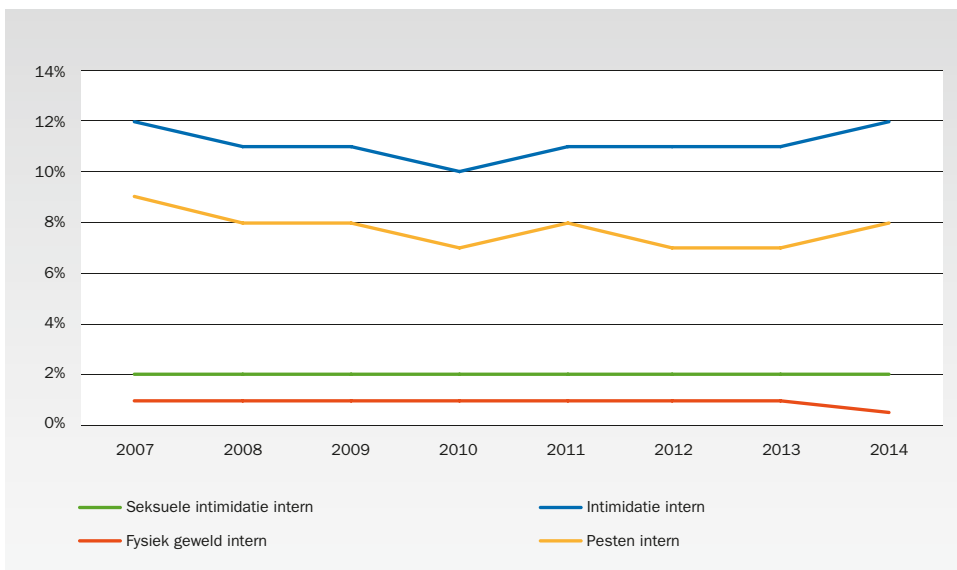
Figuur 3 toont de ontwikkeling van de verschillende vormen van interne agressie in de periode van 2007 tot 2014. Ook voor de verschillende vormen van interne agressie zijn geen relevante veranderingen in de tijd te zien.

Er kunnen geen noemenswaardige trends in blootstelling aan agressie in relatie tot persoonskenmerken en baankenmerken worden onderscheiden (zie bijlage).

FIGUUR 2

Trends in verschillende typen externe agressie (NEA 2007-2014).

FIGUUR 3

Trends in verschillende typen interne agressie (NEA 2007-2014).

4.3 ZELFSTANDIGEN

Zelfstandigen komen aanzienlijk minder vaak in aanraking met agressie op het werk dan werknemers. Binnen de groep zelfstandig ondernemers maken we een onderscheid tussen zelfstandigen met personeel (ZMP'ers) en zonder personeel (ZZP'ers). Binnen de groep ZZP'ers onderscheiden we klassieke ZZP'ers en nieuwe ZZP'er. Klassieke ZZP'ers verkopen goederen of grondstoffen en zijn met name werkzaam in de handel en de landbouw. Nieuwe ZZP'ers bieden voornamelijk hun diensten of eigen arbeid aan en zijn met name werkzaam in de zakelijke dienstverlening, de bouwnijverheid, cultuur en recreatie en de gezondheidszorg.

ZMP'ers hebben vaker te maken met agressie dan ZZP'ers personeel (tabel 8). Vooral seksuele intimidatie komt bij ZMP'ers veel vaker voor, namelijk bijna twee maal zo vaak. Binnen de groep ZZP'ers hebben nieuwe ZZP'ers vaker te maken agressie dan klassieke ZZP'ers. Nieuwe ZZP'ers zijn met name vaker slachtoffer van pesten. De verschillen tussen klassieke en nieuwe ZZP'ers in de confrontatie met agressie wordt waarschijnlijk verklaard door de sectoren waarin de verschillende type ZZP'ers werkzaam zijn.

TABEL 8

Agressie bij zelfstandigen (ZEA 2012).

Type agressie	ZELFSTANDIG ONDERNEMERS		TOTAAL ZZP	
	Totaal ZMP	Totaal ZZP	Klassieke ZZP'ers	Nieuwe ZZP'er
Agressie totaal	5%	4%	2%▽	5%△
Seksuele intimidatie	17%▲	10%▼	9%	10%
Intimidatie	3%△	2%▽	2%	2%
Fysiek geweld	5%	4%	5%	4%
Pesten	5%	4%	2%▽	5%△

Noot. Percentages zijn kolompercentages. Het contrast is telkens subgroep vs alle andere cases .

▲/▼: relevant (Cohen's d>0,20) en significant (p<0,05)

△/▽: alleen significant (p<0,05)

4.4 SECTORVERSCHILLEN EN SECTORTRENDS

De kans om geconfronteerd te worden met agressie door derden, verschilt per sector. Externe agressie komt het meest voor in de gezondheidszorg en de verpleging (tabel 9). In 2014 geeft ongeveer de helft van de medewerkers in deze sectoren aan geconfronteerd te zijn met agressie door externen. Vrijwel alle vormen van externe agressie komen hier veel voor. Ook in het onroerend goed (met name woningbouwverenigingen en – stichtingen) en in

de detailhandel komt relatief veel agressie door externen voor, namelijk bij één op de drie werknemers. In deze sectoren is vooral veel sprake van intimidatie.

Wanneer we naar de ontwikkelingen in externe agressie kijken over de periode 2007-2014, vinden we voor verschillende sectoren een relevante trend.

In de volgende sectoren is sprake van een daling van externe agressie:

- Delfstoffen (met name daling van seksuele intimidatie)
- Landbouw (met name daling van seksuele intimidatie);
- Voedingsindustrie (met name daling van intimidatie);
- Chemie (met name daling van pesten);
- Kunststof industrie (met name daling van intimidatie);
- Elektrische industrie (met name daling van intimidatie en pesten);
- Overige industrie (met name daling van intimidatie);
- ICT-dienstverlening (met name daling van seksuele intimidatie);
- Speur- en ontwikkelingswerk (met name daling van intimidatie).

Er zijn ook sectoren waarin geen algehele daling van externe agressie heeft plaatsgevonden, maar waarin wel een specifieke vorm van agressie is gedaald. Het percentage slachtoffers van pesten door externen is gedaald in de volgende sectoren:

- Metaalindustrie;
- Detailhandel;
- Vervoer;
- Horeca;
- Openbaar bestuur;
- Onderwijs;
- Dienstverlening;
- Recreatie.

Tevens zien we een daling van intimidatie in de elektronische industrie.

Er zijn ook sectoren waarin sprake is van een stijging van vormen van externe agressie. Zo stijgt het aandeel slachtoffers van seksuele intimidatie in de detailhandel en in het marktonderzoek. In het marktonderzoek is tevens het aantal slachtoffers van fysiek geweld gestegen.

De trendcijfers voor alle sectoren zijn te vinden in de bijlage.

TABEL 9

Externe agressie naar sector (NEA 2014).

Sector	EXTERNE AGRESSIE TOTAAL	SEKSUELE INTIMIDATIE EXTERN	INTIMIDATIE EXTERN	FYSIEK GEWELD EXTERN	PESTEN EXTERN
· Landbouw	3%▼	1%▼	2%▼	0,3%▼	1%▼
· Delfstoffen	2%▼	0%	2%▼	0%▼	0%
· Voedingsindustrie	6%▼	2%▽	5%▼	1%▼	2%▽
· Kledingindustrie	5%▼	0,2%▼	4%▼	0%▼	1%▼
· Houtindustrie	6%▼	1%▼	4%▼	0%▼	1%▽
· Aardolieverwerking	6%▼	1%	5%▼	0%	1%
· Chemie	2%▼	0%▼	2%▼	0%▼	0%▼
· Farmaceutische industrie	3%▼	0,2%▼	2%▼	0%▼	1%
· Kunststoffindustrie	6%▼	0,4%▼	4%▼	0,3%▼	2%▽
· Metaalindustrie	5%▼	0,5%▼	3%▼	0,2%▼	2%▽
· Elektronische industrie	6%▼	1%▼	5%▼	0%▼	0,5%▼
· Elektrische industrie	2%▼	0%▼	2%▼	0%▼	0%▼
· Overige industrie	5%▼	1%▼	4%▼	0,1%▼	1%▽
· Autoindustrie	5%▼	0,3%▼	3%▼	0%▼	2%▽
· Meubelindustrie	13%▼	3%▽	10%▼	2%▽	4%▽
· Energiedistributie	10%▼	1%▽	9%▼	0%▼	1%▼
· Waterdistributie	18%	3%	16%	2%▽	5%
· Bouwnijverheid	12%▼	1%▼	11%▼	1%▼	2%▽
· Autohandel	15%▽	1%▽	13%▽	0,1%▼	3%▽
· Groothandel	11%▼	2%▽	10%▼	1%▼	3%▽
· Detailhandel	32%▲	8%△	27%▲	3%▽	8%△
· Vervoer	22%	3%▽	19%	5%▽	9%△
· Horeca	27%△	10%▲	20%	3%▽	8%△
· Uitgeverijen	15%▽	3%	13%▽	1%▽	3%
· Telecommunicatie	21%	3%	20%	1%▼	6%
· ICT-dienstverlening	8%▼	0,3%▼	7%▼	0%▼	1%▽
· Financiële instellingen	15%▼	1%▽	14%▽	0,5%▼	2%▽
· Onroerend goed	36%▲	4%	33%▲	5%	7%
· Accountancy	11%▼	1%▼	10%▼	0,5%▼	1%▽
· Speur-ontwikkelingswerk	3%▼	1%▼	3%▼	0%▼	0%▼
· Marktonderzoek	19%	4%	16%	1%▼	6%
· Zakelijke dienstverlening	20%▽	4%▽	16%▽	3%▽	6%
· Openbaar bestuur	26%△	2%▽	23%△	8%△	7%△
· Onderwijs	28%△	2%▽	22%△	8%△	10%△
· Gezondheidszorg	45%▲	14%▲	38%▲	14%▲	7%△
· Verpleging	52%▲	19%▲	33%▲	34%▲	9%△
· Dienstverlening	27%△	10%▲	20%△	7%	4%▽
· Recreatie	27%△	4%	24%△	4%	7%△

Noot. Het contrast is telkens sectore vs overige sectoren.

▲/▼: relevant (Cohen's d>0,20) en significant (p<0,05)

△/▽: alleen significant (p<0,05)

De verschillen tussen sectoren in de blootstelling aan interne agressie zijn veel minder groot dan voor externe agressie (tabel 10). Seksuele intimidatie door collega's of leidinggevenden komt relatief veel voor in de horeca en delfstoffen. Pesten komt vooral veel voor in de metaal- en meubelindustrie.

Wanneer we naar de ontwikkelingen in interne agressie kijken over de periode 2007-2014, zien we dat in een aantal sectoren een daling van het aantal slachtoffers van pesten door collega's of leidinggevenden, namelijk in de houtindustrie, elektrische industrie, meubelindustrie en recreatie. Tevens is er sprake van een dalende trend van het aantal slachtoffers van intimidatie in het marktonderzoek.

De trendcijfers voor alle sectoren zijn te vinden in de bijlage.

TABEL 10

Interne agressie naar sector (NEA 2014).

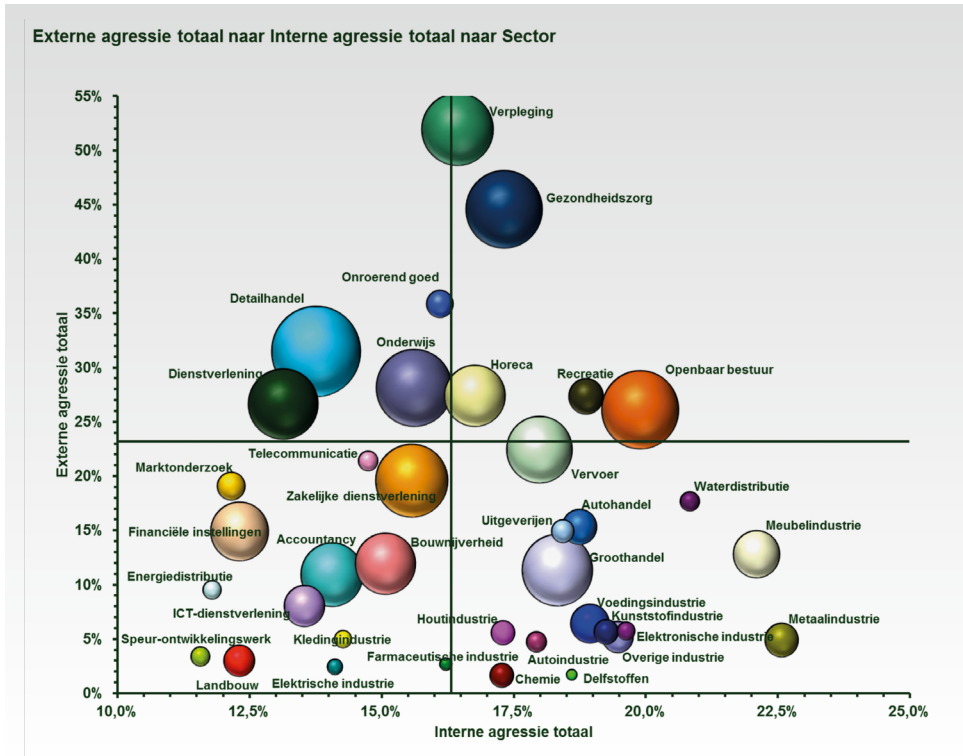
Sector	INTERNE AGRESSIE TOTAAL	SEKSUELE INTIMIDATIE INTERN	INTIMIDATIE INTERN	FYSIEK GEWELD INTERN	PESTEN INTERN
· Landbouw	12%▽	2%	7%▽	1%	8%
· Delfstoffen	19%	8%▲	10%	0%	7%
· Voedingsindustrie	19%	2%	13%	1%△	10%
· Kledingindustrie	14%	1%	11%	0,1%	8%
· Houtindustrie	17%	1%	13%	1%	7%
· Aardolieverwerking	26%	1%	22%	0%	11%
· Chemie	17%	2%	14%	0,3%	7%
· Farmaceutische industrie	16%	1%	13%	1%	9%
· Kunststoffindustrie	19%	1%	16%△	0,4%	9%
· Metaalindustrie	23%△	1%	15%△	2%△	14%▲
· Elektronische industrie	20%	3%	12%	0%	8%
· Elektrische industrie	14%	1%	13%	0%	3%▽
· Overige industrie	19%	1%	15%	1%	8%
· Autoindustrie	18%	1%	14%	1%	10%
· Meubelindustrie	22%△	3%△	14%△	2%△	15%▲
· Energiedistributie	12%	1%	9%	1%	3%▽
· Waterdistributie	21%	1%	14%	1%	12%△
· Bouwnijverheid	15%	1%▽	11%	0,2%	8%
· Autohandel	19%	1%	14%	1%	12%△
· Groothandel	18%△	2%	13%△	0,4%	9%△
· Detailhandel	14%▽	1%▽	9%▽	1%	7%
· Vervoer	18%△	1%	12%	1%	9%△
· Horeca	17%	5%▲	9%▽	1%△	9%
· Uitgeverijen	18%	3%	13%	0%	9%
· Telecommunicatie	15%	0,3%	11%	1%	8%
· ICT-dienstverlening	14%▽	1%	10%	0,1%	6%▽
· Financiële instellingen	12%▽	2%	9%▽	0,1%▽	5%▽
· Onroerend goed	16%	2%	11%	0%	8%
· Accountancy	14%▽	2%	11%	0,2%	6%▽
· Speur-ontwikkelingswerk	12%	0%	8%	0%	5%
· Marktonderzoek	12%▽	2%	8%▽	0%	7%
· Zakelijke dienstverlening	16%	3%△	10%▽	1%△	8%
· Openbaar bestuur	20%△	2%	15%△	0,5%	9%
· Onderwijs	16%	2%	12%	0,2%▽	6%▽
· Gezondheidszorg	17%	2%	13%	0,2%▽	7%
· Verpleging	17%	1%▽	13%	0,3%	7%
· Dienstverlening	13%▽	1%▽	11%	0,2%	5%▽
· Recreatie	19%	3%△	13%	1%	7%

Noot. Het contrast is telkens sectore vs overige sectoren.

 ▲/▼: relevant (Cohen's $d > 0,20$) en significant ($p < 0,05$)

 △/▽: alleen significant ($p < 0,05$)

Figuur 4 geeft een gecombineerd beeld van de informatie uit tabel 9 en 10. Dit figuur geeft een overzicht van sectoren die vooral met interne agressie te maken hebben (kwadrant rechtsonder), zoals de industrie, van sectoren die vooral met externe agressie te maken hebben (kwadrant linksboven), zoals de dienstverlening en detailhandel en van sectoren waarin zowel externe als interne agressie veel voorkomt (kwadrant rechtsboven), zoals de gezondheidszorg en het openbaar bestuur. De grootte (oppervlakte) van de ballen geeft de relatieve omvang van de sectoren weer.

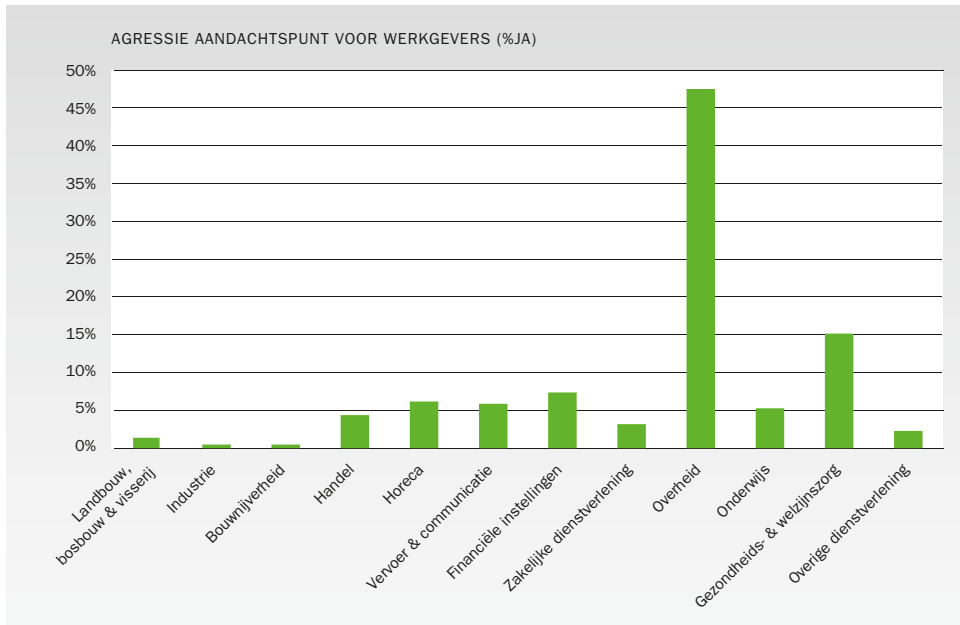

FIGUUR 4

Mate van externe agressie en interne agressie per sector

4.5 AANDACHT VOOR AGRESSIE DOOR WERKGEVERS

Cijfers op basis van de Werkgevers Enquête Arbeid (WEA) wijzen uit dat 1 op de 20 werkgevers agressie op de werkvloer als belangrijk arbeidsrisico ziet (figuur 5). De verschillen tussen sectoren zijn groot. De aandacht voor agressie is het grootst bij de overheid. In deze sector ervaart bijna de helft van de werkgevers agressie als belangrijk arbeidsrisico. Ook in de gezondheidszorg zien veel werkgevers (15%) agressie als belangrijk arbeidsrisico op de werkvloer. In de bijlage zijn trendgegevens voor de sectoren weergegeven in een tabel.

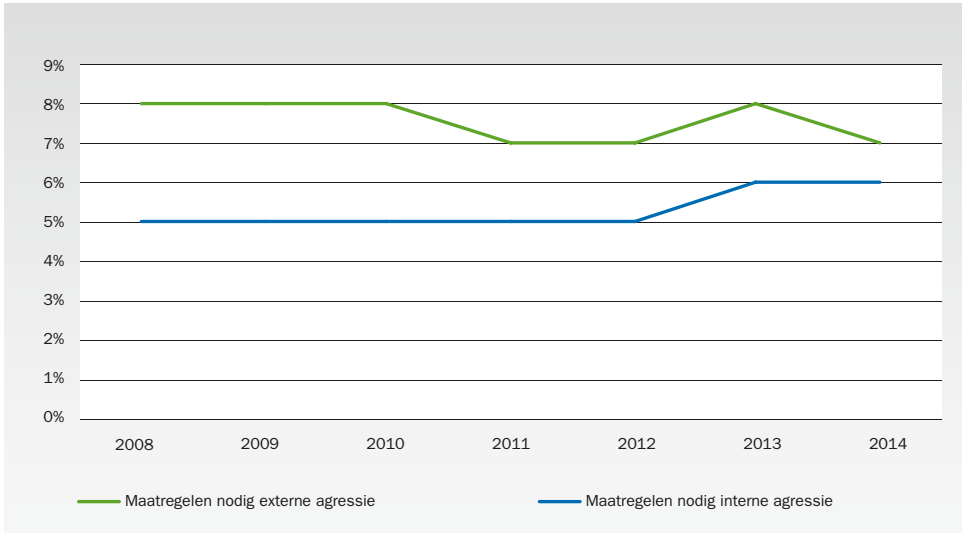

FIGUUR 5
Agressie aandachtspunt voor werkgevers (WEA 2014).

4.6 MAATREGELBEHOEFTE

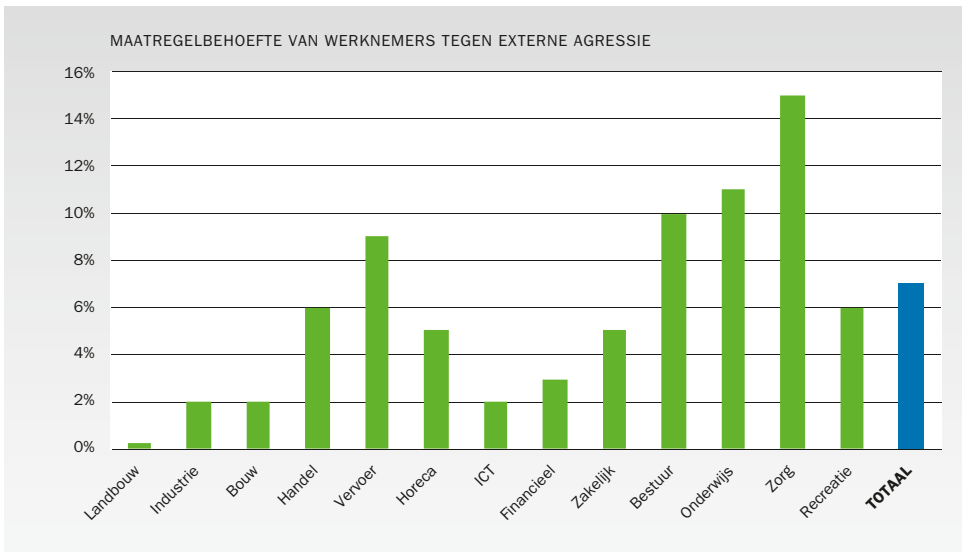
Werknemers geven aan dat zij meer behoefte hebben aan maatregelen tegen externe agressie (7% in 2014) dan aan maatregelen tegen interne agressie (6% in 2014). In de periode van 2008 tot 2014 is de maatregelbehoefte voor beide vormen van agressie nagenoeg gelijk gebleven (figuur 6).

Figuur 7 en 8 geven de maatregelbehoefte van werknemers tegen respectievelijk externe en interne agressie weer in verschillende sectoren. De behoefte aan maatregelen tegen interne agressie verschilt niet erg per sector, maar de maatregelbehoefte tegen externe agressie wel. De behoefte aan maatregelen tegen externe agressie is vooral groot in de zorg, het onderwijs, het bestuur en het vervoer. In de vorige paragraaf zagen we dat in het onderwijs en het vervoer de werkgeversaandacht voor agressie nog beperkt is.

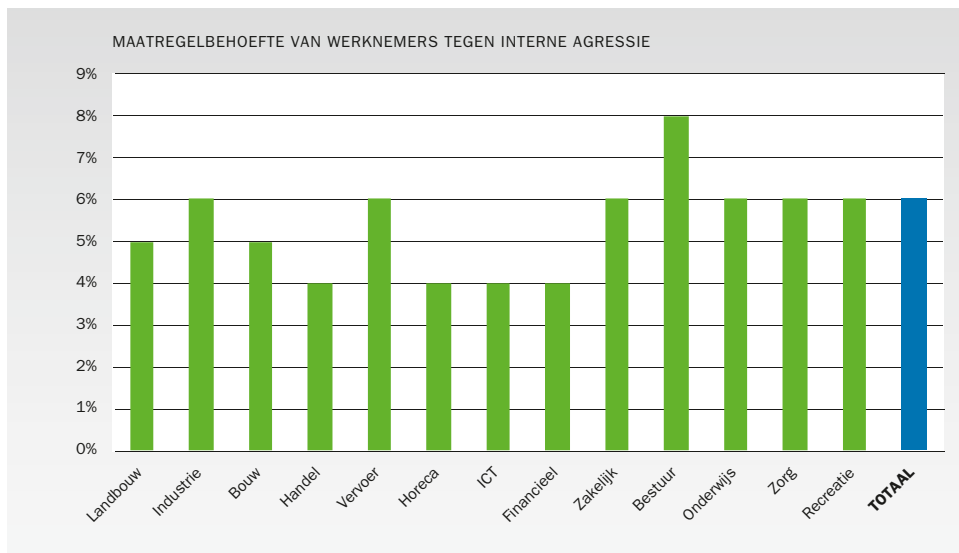
FIGUUR 6

Trends in maatregelbehoefte (NEA 2008-2014).

FIGUUR 7

Maatregelbehoefte van werknemers tegen externe agressie (NEA 2014).

FIGUUR 8

Maatregelbehoefte van werknemers tegen interne agressie (NEA 2014).

Wanneer we kijken naar de trend in maatregelbehoefte ten aanzien van externe agressie per sector, valt op dat de maatregelbehoefte daalt in de metaalindustrie en in de autohandel. De behoefte aan maatregelen tegen interne agressie is gestegen in het speur- en ontwikkelingswerk en in de accountancy, landbouw, overige industrie en recreatie. De trendcijfers voor alle sectoren zijn te vinden in de bijlage.

5 IMPACT

5.1 GEVOLGEN

Uit eerder onderzoek is bekend dat slachtofferschap van agressie op het werk ernstige gevolgen heeft voor de gezondheid en het functioneren van medewerkers

Tabel 11 geeft de relatie weer tussen slachtofferschap van externe agressie enerzijds en gezondheid, tevredenheid, verloopgeneigdheid, verzuim, willen en kunnen doorwerken, productiviteit en inzetbaarheid².

Uit de tabel blijkt dat werknemers die slachtoffer zijn geweest van externe agressie in vergelijking tot niet-slachtoffers minder vaak een goede gezondheid rapporteren, vaker burn-outklachten ervaren, minder tevreden zijn met het werk en de arbeidsomstandigheden en vaker geneigd zijn van baan te veranderen. Slachtoffers van externe agressie verzuimen ook vaker en meer werkdagen. De leeftijd waarop werknemers willen en denken te kunnen doorwerken ligt aanzienlijk lager voor werknemers die slachtoffer zijn geweest van agressie door externen, dan voor niet-slachtoffers. Tenslotte rapporteren slachtoffers van agressie en geweld lagere scores op de inschatting van hun functioneren en hun inzetbaarheid.

De verschillen tussen slachtoffers en niet-slachtoffers op deze uitkomstmaten zijn voor interne agressie nog vele malen groter dan voor externe agressie. Met andere woorden, interne agressie lijkt meer impact te hebben dan externe agressie.

Dit beeld komt overeen met de resultaten van het onderzoek (Van den Bossche et al., 2012). Hieruit bleek dat externe agressie leidt tot meer burn-outklachten, meer verzuim en een verminderde inzetbaarheid. De negatieve effecten van interne agressie blijken nog groter dan die van externe agressie. Interne agressie leidt tot meer burn-outklachten, meer verzuim, een slechtere algemene gezondheid, verminderde werktevredenheid, een sterkere verloopintentie en een verlaagde inzetbaarheid.

Een verklaring voor het feit dat de negatieve effecten van interne agressie groter zijn dan voor externe agressie kan zijn dat bij confrontatie met agressie door derden, de slachtoffers zich nog gesteund voelen door collega's en leidinggevendenden.

---

² In dit rapport is niet getoetst op de causaliteit van de relaties. In het rapport uit 2012 is dit wel gebeurd (Van den Bossche, et al., 2012).

TABEL 11

Relatie tussen externe en interne agressie en gezondheid, tevredenheid, verloopgeneigdheid, verzuim, willen en kunnen doorwerken, productiviteit en inzetbaarheid.

	TOTAAL	EXTERNE AGRESSIE		INTERNE AGRESSIE	
		NEE	JA	NEE	JA
Algemene gezondheid [% gaat wel-goed-zeer goed]	82%	84%△	78%▽	85%▲	70%▼
Burn-outklachten [% ja (score boven 3.20 op schaal 1 t/m 7)]	14%	12%▼	22%▲	11%▼	33%▲
Tevredenheid arbeidsomstandigheden [% (zeer) tevreden]	73%	76%▲	65%▼	78%▲	50%▼
Werktevredenheid [% (zeer) tevreden]	77%	78%△	73%▽	80%▲	58%▼
Verloopintentie (nagedacht ander werk/ gezocht ander werk/werk over 5 jaar niet meer bij dit bedrijf) [% ja]	60%	58%▽	65%△	57%▼	76%▲
Individueel ziekteverzuim % (deeltijdgecorrigeerd) [Gemiddelde] [Range: 0-100]	4%	3%▽	5%△	3%▼	6%▲
Aantal verzuimdagen (niet = 0 dagen) [Gemiddelde] [Range: 0-215]	6	6▽	8△	6▼	11▲
Leeftijd door willen werken [Gemiddelde] [Range: 16-99]	63	63△	63▽	63△	63▽
Leeftijd geestelijk en lichamelijk door kunnen werken [Gemiddelde] [Range: 15-99]	63	63▲	61▼	63▲	61▼
Functioneren (schaal: 1=minimaal - 5=optimaal; 3 items) [Gemiddelde] [Range: 1-5]	4	4△	4▽	4△	4▽
Inzetbaarheid (schaal: 1=minimaal - 4=optimaal; 4 items) [Gemiddelde] [Range: 1-4]	3	3▲	3▼	3▲	3▼

Noot. Percentages zijn kolompercentages. Het contrast is telkens subgroep vs alle andere cases .

▲/▼: relevant (Cohen's $d > 0,20$) en significant ($p < 0,05$)

△/▽: alleen significant ($p < 0,05$)

De gevolgen van confrontatie met externe agressie verschillen afhankelijk van het type agressie waar de werknemer mee te maken heeft (tabel 12). De effecten van pesten door externen lijken het meest ernstig. Slachtoffers van pesten door externen, rapporteren relatief gezien het vaakst burn-outklachten, een matige tot slechte algemene gezondheid, zijn minder tevreden met het werk en de arbeidsomstandigheden en rapporteren een lage inzetbaarheid³. Slachtoffers van seksuele intimidatie denken minder lang door te kunnen werken dan slachtoffers van andere vormen van externe agressie.

3 Mate waarin men denkt te kunnen voldoen aan psychische en fysieke eisen die het werk stelt, en mate waarin men denkt gemakkelijk een nieuwe baan of functie te kunnen vinden.

TABEL 12

Relatie tussen verschillende typen externe agressie en gezondheid, tevredenheid, verloopgeenigheid, verzuim, willen en kunnen doorwerken, productiviteit en inzetbaarheid.

	SEKSUELE INTIMIDATIE (EXTERN)	INTIMIDATIE (EXTERN)	FYSIEK GEWELD (EXTERN)	PESTEN (EXTERN)	GEEN AGRESSIE (EXTERN)
Algemene gezondheid [% goed- uitstekend]	77%	78%	80%	71%▼	84%△
Burn-outklachten [% ja (score bóven 3.20 op schaal 1 t/m 7)]	20%	22%	21%	31%▲	12%▼
Tevredenheid arbeidsomstandigheden [% (zeer) tevreden]	61%▼	65%	62%▼	55%▼	76%▲
Werktevredeheid [% (zeer) tevreden]	72%	73%	74%	63%▼	78%△
Verloopintentie (nagedacht ander werk/ gezocht ander werk/werk over 5 jaar niet meer bij dit bedrijf) [% ja]	69%△	66%	62%▼	71%△	58%▼
Individueel ziekteverzuim % (deeltijdgecorrigeerd) [Gemiddelde] [Range: 0-100]	5%	5%	6%△	5%	3%▼
Aantal verzuimdagen (niet = 0 dagen) [Gemiddelde] [Range: 0-215]	6	8	10△	9△	6▼
Leeftijd door willen werken [Gemiddelde] [Range: 16-99]	61▼	63△	63△	62▼	63△
Leeftijd geestelijk en lichamelijk door kunnen werken [Gemiddelde] [Range: 15-99]	58▼	61△	60▼	60▼	63▲
Functioneren (schaal: 1=minimaal - 5=optimaal; 3 items) [Gemiddelde] [Range: 1-5]	4	4	4▼	4▼	4△
Inzetbaarheid (schaal: 1=minimaal - 4=optimaal; 4 items) [Gemiddelde] [Range: 1-4]	3	3	3▼	3▼	3▲

Noot. Percentages zijn kolompercentages. Het contrast is telkens subgroep vs alle andere cases .

▲/▼: relevant (Cohen's $d > 0,20$) en significant ($p < 0,05$)

△/▽: alleen significant ($p < 0,05$)

Ten aanzien van agressie door collega's en leidinggevenden, lijkt met name fysiek geweld de meest ernstige gevolgen te hebben (tabel 13). Werknemers die hiermee geconfronteerd zijn, rapporteren vaker een minder goede gezondheid en vaker burn-outklachten, ze zijn het minst tevreden met het werk en de arbeidsomstandigheden, verwachten het minst lang door te kunnen werken, zijn minder productief en zijn relatief minder inzetbaarheid. Slachtoffers van

pesten en ervaren ook relatief vaak burn-outklachten en zijn relatief ontevreden over de werkomstandigheden. Dit laatste geldt ook voor slachtoffers van intimidatie.

TABEL 13

Relatie tussen verschillende typen interne agressie en gezondheid, tevredenheid, verloopgeneigdheid, verzuim, willen en kunnen doorwerken, productiviteit en inzetbaarheid.

	SEKSUELE INTIMIDATIE (INTERN)	INTIMIDATIE (INTERN)	FYSIEK GEWELD (INTERN)	PESTEN (INTERN)	GEEN AGRESSIE (INTERN)
Algemene gezondheid [% goed- uitstekend]	72%	68%▽	59%▼	65%▽	85%▲
Burn-out [% ja (score bóven 3.20 op schaal 1 t/m 7)]	29%	34%△	46%▲	38%▲	11%▼
Tevredenheid arbeidsomstandigheden [% (zeer) tevreden]	60%▲	46%▼	37%▼	45%▼	78%▲
Werktevredeheid [% (zeer) tevreden]	62%△	55%▽	40%▼	53%▽	80%▲
Verloopintentie (nagedacht ander werk/ gezocht ander werk/ werk over 5 jaar niet meer bij dit bedrijf) [% ja]	78%	77%△	84%△	78%△	57%▼
Individueel ziekteverzuim % (deeltijdgecorrigeerd) [Gemiddelde] [Range: 0-100]	5%▽	7%△	6%	7%△	3%▼
Aantal verzuimdagen (niet = 0 dagen) [Gemiddelde] [Range: 0-215]	8▽	12△	12	12△	6▼
Leeftijd door willen werken [Gemiddelde] [Range: 16-99]	61▽	63△	62	62▽	63△
Leeftijd geestelijk en lichamelijk door kunnen werken [Gemiddelde] [Range: 15-99]	59▼	61△	56▼	60▽	63▲
Functioneren (schaal: 1=minimaal - 5=optimaal; 3 items) [Gemiddelde] [Range: 1-5]	4	4▽	4▼	4	4△
Inzetbaarheid (schaal: 1=minimaal - 4=optimaal; 4 items) [Gemiddelde] [Range: 1-4]	3△	3▼	3▼	3▽	3▲

Noot. Percentages zijn kolompercentages. Het contrast is telkens subgroep vs alle andere cases.

▲/▼: relevant (Cohen's d>0,20) en significant (p<0,05)

△/▽: alleen significant (p<0,05)

Gelet op de ernst van de gevolgen van agressie zijn er een aantal sectoren die er in negatieve en positieve zin uitspringen. Voor slachtoffers van externe agressie valt op dat het verzuimper-

centage vooral in de verpleging en de dienstverlening hoog is en in de horeca, recreatie en onroerend goed laag.

TABEL 14

Verzuimpercentage in top-10 sectoren qua blootstellingspercentage externe agressie

Top 10 sectoren in % blootstelling externe agressie	% EXTERNE AGRESSIE	AANTALLEN SLACHT-OFFERS IN POPULATIE	VERZUIM% VAN SLACHTOFFERS
1 Verpleging	52%	224.000	6%
2 Gezondheidszorg	45%	220.000	5%
3 Onroerend goed	36%	22.000	3%
4 Detailhandel	32%	211.000	4%
5 Onderwijs	28%	137.000	5%
6 Horeca	27%	85.000	3%
7 Dienstverlening	27%	90.000	7%
8 Recreatie	27%	29.000	3%
9 Openbaar bestuur	26%	132.000	6%
10 Vervoer	22%	82.000	5%

Voor slachtoffers van interne agressie valt op dat het verzuimpercentage vooral heel hoog is in de meubelindustrie, in het openbaar bestuur en in de kunststofindustrie en laag in de elektronische industrie & waterdistributie.

TABEL 15

Verzuimpercentage in top-10 sectoren qua blootstellingspercentage interne agressie

Top 10 sectoren in % blootstelling interne agressie	% INTERNE AGRESSIE	AANTALLEN SLACHT-OFFERS IN POPULATIE	VERZUIM% VAN SLACHTOFFERS
1 Aardolieverwerking	26%	1.600	4%
2 Metaalindustrie	23%	22.000	5%
3 Meubelindustrie	22%	41.000	12%
4 Waterdistributie	21%	6.900	2%
5 Openbaar bestuur	20%	100.000	8%
6 Elektronische industrie	20%	5.600	2%
7 Overige industrie	19%	16.000	4%
8 Kunststofindustrie	19%	10.000	7%
9 Voedingsindustrie	19%	24.000	4%
10 Recreatie	19%	12.000	5%

5.2 KOSTEN

Deze paragraaf beschrijft de werkgeverskosten voor loondoorbetaling tijdens het verzuim van slachtoffers van agressie en geweld op het werk. In eerste instantie is berekend hoeveel extra dagen een werknemer die slachtoffer is geweest van agressie op het werk verzuimt ten opzichte van een niet-slachtoffer. Deze extra verzuimdagen zijn vervolgens omgerekend naar kosten met behulp van individuele loonkostengegevens. De berekening van de kosten van agressie op het werk, is gebaseerd op cijfers uit 2012.

Uit tabel 16 blijkt dat de kosten van agressie door derden worden geschat op ruim 600 miljoen euro per jaar. De kosten van interne agressie worden bijna 3 maal zo hoog geschat, namelijk op 1,7 miljard euro. De reden dat interne agressie tot hogere kosten leidt dan externe agressie wordt voor het grootste deel verklaard doordat slachtoffers van interne agressie langduriger verzuimen. Slachtoffers van externe agressie verzuimen gemiddeld 1,7 dagen meer dan niet-slachtoffers (Tabel 16; Kolom C). Slachtoffers van agressie door collega's of leidinggevende verzuimen gemiddeld 6,8 dagen meer dan niet-slachtoffers.

Intimidatie is de meest kostbare vorm van agressie op het werk. Dit geldt zowel voor intimidatie door externen (ruim 400 miljoen euro) als door internen (bijna 1,5 miljard euro). Lichamelijk geweld door externen brengt ook relatief hoge kosten met zich mee. Dit komt doordat deze vorm van externe agressie relatief veel voorkomt, dit type agressie tot relatief veel extra verzuimdagen leidt en de loonkosten van slachtoffers relatief hoog zijn. De kosten van lichamelijk geweld door collega's of leidinggevendenden zijn in vergelijking een stuk lager. Dit komt vooral doordat lichamelijk geweld door internen relatief weinig voorkomt en de loonkosten van de slachtoffers relatief laag zijn. Pesten door collega's en leidinggevendenden vormt daarentegen een behoorlijke kostenpost (900 miljoen euro). Dit komt doordat deze vorm van agressie op het werk relatief veel voorkomt en gepaard gaat met relatief veel extra verzuimdagen.

TABEL 16

 Extra verzuimdagen en –kosten door externe en interne agressie⁴.

Type agressie	PREVALENTIE VAN DIT TYPE AGRESSIE (%)	AANTAL WERKNEMERS IN NEDERLAND MET DIT TYPE AGRESSIE	EXTRA VERZUIMDAGEN DOOR DIT TYPE AGRESSIE (PER PERSOON PER JAAR) (*)	POTENTIAL PRODUCTION COST LOSS: BRUTO DAGSALARIS VAN PERSONEN MET DIT TYPE AGRESSIE (PER PERSOON PER DAG) (***)	LOONKOSTENVERLIES (PER PERSOON MET DIT TYPE AGRESSIE PER JAAR)	GESCHATTE CUMULATIEVE KOSTEN IN NEDERLAND PER JAAR IN MILJOENEN EUROS
	A	B ****)	C	D	E=C*D	F=B*E/106
Externe agressie totaal	23,9%	1.703.000	1,7	€ 218	€ 368	€ 626
Externe seksuele intimidatie	5,4%	382.000	1,1	€ 181	€ 203	€ 78
Externe intimidatie	19,1%	1.356.000	1,4	€ 226	€ 326	€ 443
Extern fysiek geweld	6,4%	451.000	2,3	€ 218	€ 491	€ 222
Extern pesten	6,0%	428.000	2,0	€ 209	€ 423	€ 181
Interne agressie totaal	15,4%	1.094.000	6,8	€ 234	€ 1.594	€ 1.744
Interne seksuele intimidatie	1,8%	129.000	3,1	€ 201	€ 625	€ 81
Interne intimidatie	11,0%	780.000	7,8	€ 244	€ 1.899	€ 1.482
Intern fysiek geweld	0,7%	47.000	7,6	€ 164	€ 1.242	€ 58
Intern pesten	7,5%	529.000	7,8	€ 218	€ 1.711	€ 906
TOTAAL **)	32,9%	2.341.000	3,9	€ 225	€ 878	€ 2.054 *****)

*) Ongestandaardiseerde lineaire 'Ordinary Least Squares' (OLS) regressiecoëfficiënt volgens het model: 'Extra verzuimdagen' = Constante + BAgressie * 'Agressie' + ΣBi*Covariatei. De covariaten in onderhavige analyse waren: geslacht, leeftijd, en opleiding. Daarmee zijn de regressiecoëfficiënten althans voor wat betreft de belangrijkste demografische factoren niet vertekend ('unconfounded').

**) 'Totaal' houdt in: 'Externe en/of interne agressie'. Aangezien een deel van de respondenten het slachtoffer is geweest van beide vormen van agressie, kunnen de percentages, aantallen en bedragen niet rechtstreeks worden opgeteld om tot een 'Totaal' te komen.

***) Dit zijn gemiddelden van de slachtoffers van de genoemde soorten van agressie. In het model, bij de berekening van de totalen in kolommen E en F, is echter gerekend met het dagsalaris van elke individuele respondent.

****) Kolom B is het product van A en de geschatte totale beroepsbevolking in Nederland in 2012: 7.116.000. Deze schatting is gebaseerd op de ophooggewichten die door het CBS worden afgeleid en worden meegeleverd in de gegevensfile. Gepresenteerde cijfers zijn schattingen en zijn afgerond op duizendtallen.

*****) 2.054 miljoen Euro ofwel 2,1 miljard Euro op jaarbasis.

4 Voor onderstaande tabel zijn de kosten volledig berekend volgens de gegevens en de methode die zijn beschreven in: Ploeg, K. van der, Pal, S. van der, Vroome, E. de & Bossche, S. van den (2014). De kosten van ziekteverzuim voor werkgevers in Nederland. Leiden: TNO. [<http://www.monitorarbeid.tno.nl/publicaties/kosten-van-ziekteverzuim-voor-werkgevers-in-nederland>]. Hierin wordt in het kort de 'Human Capital Approach' gehanteerd – niet de 'Friction Cost Approach'. Met andere woorden, 100% van het bruto dagsalaris (inclusief belastingen en door de werknemer en werkgever betaalde sociale premies) gedurende een verzuimdag wordt gezien als 'Production Cost Loss'. Aangezien de salarisgegevens alleen bekend zijn van de NEA-respondenten die in 2012 hebben deelgenomen, gaan onderstaande cijfers alléén over 2012 (dus ook de prevalentiecijfers e.d.).

CONCLUSIE

Agressie op het werk vormt een serieuze bedreiging voor werknemers in Nederland. Bijna een kwart van de werknemers had in 2014 te maken met externe agressie. Jaarlijks worden 1.6 miljoen werknemers slachtoffer van agressie door derden. Agressie door collega's of leidinggevendenden komt minder vaak voor, maar nog altijd één op de tien werknemers is hier jaarlijks slachtoffer van. Van alle vormen van agressie komt intimidatie het vaakst voor.

Het aantal werknemers dat jaarlijks geconfronteerd wordt met agressie op het werk blijft al jaren relatief stabiel. Dit geldt zowel voor interne als voor externe agressie en voor de verschillende vormen daarbinnen.

Agressie door externen komt vaker voor bij vrouwen dan bij mannen. Een verklaring hiervoor is dat externe agressie veel voorkomt in sectoren waarin veel contact is met publiek (zoals in de zorg), waar vrouwen meer vertegenwoordigd zijn. Zo heeft in de gezondheidszorg en de verpleging ongeveer de helft van de werknemers te maken met externe agressie. Andere sectoren waar externe agressie veel voorkomt zijn het onroerend goed en de detailhandel.

Voor interne agressie zijn niet duidelijke risicogroepen te onderscheiden op basis van geslacht, leeftijd, opleiding of type dienstverband. Ook zijn de verschillen tussen sectoren veel kleiner dan voor externe agressie.

Eén op de twintig werkgevers ziet agressie als belangrijk arbeidsrisico op de werkvloer. Verschillen tussen sectoren zijn echter groot. De aandacht voor agressie als arbeidsrisico is veruit het grootst bij de overheid, waar bijna de helft van de werkgevers agressie als belangrijk arbeidsrisico ziet. Ook in de gezondheids- & welzijnszorg hebben relatief veel werkgevers aandacht voor agressie (15%). In de andere sectoren is de aandacht voor agressie gering. Dit terwijl er in een aantal van deze sectoren vanuit werknemers wel een dringende behoefte aan maatregelen is.

De behoefte van werknemers aan maatregelen tegen externe agressie is het grootst in de zorg. In deze sector komen ook de meeste incidenten voor. Ook in het bestuur, onderwijs en vervoer hebben relatief veel medewerkers behoefte aan maatregelen tegen externe agressie. In deze laatste twee sectoren is de aandacht van werkgevers voor agressie als arbeidsrisico echter nog beperkt.

De gevolgen van agressie op het werk zijn groot. Agressie heeft uiteraard een grote impact op het slachtoffer. Slachtoffers van agressie rapporteren bijvoorbeeld een minder goede gezondheid en meer burnoutklachten. Maar de effecten van agressie raken ook de organisatie. Slachtoffers van agressie verzuimen meer, zijn sneller geneigd van baan te veranderen en schatten hun eigen functioneren en inzetbaarheid lager in. De impact van interne agressie is nog vele malen groter dan voor externe agressie.

Dit verschil vertaalt zich ook in de verzuimgerelateerde kosten voor de werkgever die gepaard gaan met agressie op het werk. De kosten als gevolg van de extra verzuimdagen door interne agressie worden geschat op 1,7 miljard euro per jaar, en deze kosten als gevolg van externe agressie worden geschat op 600 miljoen euro. Dat interne agressie tot hogere kosten leidt dan externe agressie, komt vooral doordat slachtoffers van interne agressie langduriger verzuimen. Van alle vormen van agressie is intimidatie de meest kostbare. Intimidatie door externen kost ruim 400 miljoen euro en intimidatie door internen ongeveer 1,5 miljard euro per jaar. Dit komt doordat deze vorm van agressie relatief veel voorkomt en tot veel extra verzuimdagen leidt.

LITERATUUR

Bossche van den, S.N.J, Klauw van der, M., Ybema, J.F., Vroome, E.M.M. en Venema, A. (2012) Agressie op het werk: Ontwikkelingen, risico's, impact en behoefte aan maatregelen. TNO: Hoofddorp.

Cohen & Ayala (1983). Comparing regression coefficients across subsamples A study of the statistical test. *Sociological Methods & Research*, 12, 77-94.

Cohen & Jacob. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*, 2nd ed. NY: Taylor & Francis.

Emmerik, van M.L., Vroome de, E.M.M., en Bossche van den S.N. (2015). *Werkgevers Enquête Arbeid 2014: Methodologie en beschrijvende resultaten*. TNO: Leiden.

Hoofman, W.E., Mars, G.M.J, Janssen, B., Vroome de, E.M.M. & Bossche, van den S.N.J. (2015). *Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden. Methodologie en globale resultaten*. TNO: Leiden

Janssen, B.J.M, Torre van der W., Vroome, de E.M.M., Mol, M., Janssen, B. & Bossche, van den S.N.J. (2015). *Zelfstandigen Enquête Arbeid 2015. Methodologie en globale resultaten*. TNO: Leiden

Ploeg, K. van der, Pal, S. van der, Vroome, E. de & Bossche, S. van den (2014). *De kosten van ziekteverzuim voor werkgevers in Nederland*. Leiden: TNO.

BIJLAGE

TABEL A
Trends in externe agressie (NEA)

	JAAR										
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	B (β) p		
N:	22.579	21.947	22.586	23.661	22.907	25.118	23.209	37.903	199.911		
%:	11%	11%	11%	12%	11%	13%	12%	19%	100%		
Externe agressie											
· Externe agressie totaal	24%	24%	25%△	23%▽	24%	24%	24%	23%▽	-0% (-0,01)▽		
· Seksuele intimidatie extern	4%▽	5%▽	5%	5%	5%	5%△	5%	5%△	+0% (+0,01)△		
· Intimidatie extern	20%△	19%	19%	18%▽	19%	19%	19%	19%	-0% (-0,00)		
· Fysiek geweld extern	6%▽	6%△	6%	6%	6%	6%△	6%	6%▽	-0% (-0,00)		
· Pesten extern	7%△	7%△	7%△	6%	6%	6%	6%▽	5%▽	-0% (-0,02)▽		

Noot. Percentages zijn kolompercentages, en zijn getoetst met de Pearson χ^2 test (horizontale vergelijkingen). Het contrast is telkens subgroep vs alle andere cases (gewogen deviatiecontrast). ▲: $p < 0,05$ (en ▼): Significant hoog (laag) percentage (2-zijdig getoetst), én Cohen's d |effectgrootte| is ten minste 0,20. Open driehoekjes △: significant, maar Cohen's d |effectgrootte| is kleiner dan 0,20. Cohen (1988). Statistical power analysis for the behavioral sciences, 2nd ed. NY: Taylor & Francis. Trendanalyse: B = ongestandaardiseerde lineaire regressiecoëfficiënt = gemiddelde stijging/daling per interval (β = gestandaardiseerde lineaire regressiecoëfficiënt) p = significantie.

TABEL B
Trends in interne agressie (NEA)

	JAAR										B (β) p
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014			
Interne agressie											
· Interne agressie totaal	17%Δ	16%	16%Δ	15%▽	16%	15%▽	15%▽	16%Δ			-0% (-0,01)▽
· Seksuele intimidatie intern	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%			+0% (+0,00)
· Intimidatie intern	12%Δ	11%	11%	10%▽	11%	11%	11%	12%Δ			+0% (+0,00)
· Fysiek geweld intern	1%	1%	1%	1%	1%	1%Δ	1%	0,5%▽			-0% (-0,00)
· Pesten intern	9%Δ	8%Δ	8%Δ	7%▽	8%	7%▽	7%▽	8%			-0% (-0,01)▽

Noot. Percentages zijn kolompercentages, en zijn getoetst met de Pearson χ^2 test (horizontale vergelijkingen). Het contrast is telkens subgroep vs alle andere cases (gewogen deviatiecontrast). ▲: $p < 0,05$ (en ▼): Significant hoog (laag) percentage (2-zijdig getoetst), én Cohen's d [effectgrootte] is ten minste 0,20. Open driehoekjes Δ: significant, maar Cohen's d [effectgrootte] is kleiner dan 0,20. Cohen (1988), Statistical power analysis for the behavioral sciences, 2nd ed. NY: Taylor & Francis. Trendanalyse: B = ongestandaardiseerde lineaire regressiecoëfficiënt = gemiddelde stijging/daling per interval (β = gestandaardiseerde lineaire regressiecoëfficiënt) p = significantie.

TABEL C
Trends in externe agressie bij risicogroepen (NEA)

	JAAR										B (β) p
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014			
Externe agressie totaal											
Geslacht											
· 1 Man	20%Δ	19%	19%	19%	19%	19%	19%	17%▽			-0% (-0,02)▽
· 2 Vrouw	30%	30%	31%Δ	28%▽	30%	30%	29%	30%			-0% (-0,00)

Externe agressie totaal	JAAR										B (β) p			
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016				
Leeftijd														
· 15 tot 25 jaar	27%	28%	29%Δ	27%	26%	27%	28%	25%▽	25%▽	26%	27%	28%	25%▽	-0% (-0,02)▽
· 25 tot 55 jaar	25%Δ	24%	24%	23%▽	24%	23%	23%	23%▽	24%	23%	23%	23%	23%▽	-0% (-0,01)▽
· 55 tot 75 jaar	20%▽	21%	23%	21%	23%	23%	22%	23%	23%	23%	23%	22%	23%	+0% (+0,01)Δ
Opleiding														
· 1 Laag (<=VBO)	20%	21%	22%Δ	19%	21%	20%	20%	19%▽	21%	20%	20%	20%	19%▽	-0% (-0,01)▽
· 2 Midden (HAVO-MBO)	27%	27%	27%	26%	26%	27%	27%	26%	26%	27%	27%	27%	26%	-0% (-0,00)
· 3 Hoog (HBO-WO)	25%Δ	23%	24%	23%	24%	24%	23%	23%	24%	24%	23%	23%	23%	-0% (-0,00)
Herkomst														
· 1 Autochtoon	25%	24%	25%Δ	24%▽	24%	24%	24%	24%▽	24%	24%	24%	24%	24%▽	-0% (-0,01)▽
· 2 Westerse allochtoon	24%	22%	24%Δ	21%	23%	22%	23%	21%	23%	22%	23%	21%▽	21%▽	-0% (-0,02)▽
· 3 Niet-westerse allochtoon	21%	22%	19%	22%	23%Δ	21%	22%	22%	23%Δ	21%	22%	19%▽	19%▽	-0% (-0,01)
Dienstverband														
· 1 Vast dienstverband	25%Δ	24%	24%	23%▽	24%	24%	24%	23%▽	24%	24%	24%	24%	23%▽	-0% (-0,01)▽
· 2 Tijdelijk dienstverband	23%	24%	26%Δ	26%	24%	25%	24%	26%	24%	24%	25%	24%	22%▽	-0% (-0,01)
· 3 Uitzendkracht	19%	21%	26%Δ	22%	17%	18%	17%	22%	17%	18%	17%	18%	18%	-1% (-0,04)▽
· 4 Oproep- of invalkracht	31%	28%	30%	30%	27%	30%	30%	30%	27%	30%	30%	27%	27%	-0% (-0,01)

	JAAR										B (β) p	
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014				
Externe agressie totaal												
Omvang Werkweek												
· Minder dan 12 uur	26%	25%	27%Δ	26%	24%	25%	26%Δ	21%▽				-1% (-0,03)▽
· 12-19 uur	28%	29%	29%	29%	29%	29%	28%	29%				+0% (+0,01)
· 20-34 uur	30%	30%	31%	28%▽	31%	30%	30%	32%Δ				+0% (+0,01)
· Meer dan 34 uur	21%Δ	20%	20%Δ	19%	20%	20%	19%	18%▽				-0% (-0,02)▽

Noot. Percentages zijn kolompercentages, en zijn getoetst met de Pearson χ^2 test (horizontale vergelijkingen). Het contrast is telkens subgroep vs alle andere cases (gewogen deviatiecontrast). ▲: $p < 0,05$ (en ▼): Significant hoog (laag) percentage (2-zijdig getoetst), én Cohen's d (effectgrootte) is ten minste 0,20. Open driehoekjes Δ: significant, maar Cohen's d (effectgrootte) is kleiner dan 0,20. Cohen (1988). Statistical power analysis for the behavioral sciences, 2nd ed. NY: Taylor & Francis. Trendanalyse: B = ongestandaardiseerde lineaire regressiecoëfficiënt = gemiddelde stijging/daling per interval (β = gestandaardiseerde lineaire regressiecoëfficiënt) p = significantie.

TABEL D
Trends in interne agressie bij risicogroepen (NEA)

	JAAR										B (β) p	
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014				
Interne agressie totaal												
Geslacht												
· 1 Man	18%Δ	17%	18%Δ	16%▽	17%	16%	16%	17%				-0% (-0,01)▽
· 2 Vrouw	16%Δ	15%	15%	14%▽	15%	14%	14%▽	16%Δ				+0% (+0,00)
Leeftijd												
· 15 tot 25 jaar	15%Δ	15%Δ	14%	13%	13%	13%	11%▽	12%▽				-0% (-0,03)▽
· 25 tot 55 jaar	18%Δ	16%	17%	15%▽	17%	16%▽	16%	17%Δ				-0% (-0,00)
· 55 tot 75 jaar	16%	16%	16%	15%▽	16%	16%	15%	17%				+0% (+0,00)

Interne agressie totaal	JAAR										B (β) p		
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016			
Opleiding													
· 1 Laag (<=VBO)	18%Δ	17%Δ	17%	15%▽	17%	16%	15%	15%▽	17%	16%	15%	15%▽	-0% (-0,02)▽
· 2 Midden (HAVO-MBO)	17%Δ	17%	17%	16%▽	16%	16%▽	16%▽	16%▽	16%	16%▽	16%▽	17%Δ	-0% (-0,00)
· 3 Hoog (HBO-WO)	16%	14%	15%	14%▽	15%	15%	14%▽	14%▽	15%	15%	14%▽	16%Δ	+0% (+0,01)
Herkomst													
· 1 Autochtoon	16%Δ	15%	16%	14%▽	15%	15%	14%▽	14%▽	15%	15%	14%▽	16%Δ	-0% (-0,00)
· 2 Westerse allochtoon	20%	21%Δ	20%Δ	17%▽	18%	17%	17%▽	17%▽	18%	17%	18%	17%	-0% (-0,03)▽
· 3 Niet-westerse allochtoon	23%Δ	21%Δ	20%	17%	20%	20%	17%	17%	20%	18%	18%	16%▽	-1% (-0,04)▽
Dienstverband													
· 1 Vast dienstverband	17%Δ	16%	17%	15%▽	16%	16%	15%▽	15%▽	16%	16%	16%▽	17%Δ	-0% (-0,00)
· 2 Tijdelijk dienstverband	15%	16%Δ	16%Δ	14%	15%	15%	14%	14%	15%	15%	13%▽	14%	-0% (-0,01)▽
· 3 Uitzendkracht	19%	21%	17%	19%	16%	17%	19%	19%	16%	15%	16%	18%	-0% (-0,02)
· 4 Oproep- of invalkracht	12%	13%	13%	9%	12%	10%	9%	9%	12%	10%	10%	12%	-0% (-0,01)
Omvang Werkweek													
· Minder dan 12 uur	12%	10%	11%	11%	11%	11%	11%	11%	11%	11%	10%	11%	-0% (-0,00)
· 12-19 uur	13%	12%	12%	11%	12%	12%	11%	11%	12%	14%	11%	13%	+0% (+0,01)
· 20-34 uur	17%Δ	15%	16%	14%▽	16%	15%▽	14%▽	14%▽	16%	15%▽	15%▽	17%Δ	+0% (+0,00)
· Meer dan 34 uur	18%	18%	18%Δ	16%▽	18%	17%▽	16%▽	16%▽	18%	17%▽	17%	18%	-0% (-0,00)

Noot. Percentages zijn kolompercentages, en zijn getoetst met de Pearson χ^2 test (horizontale vergelijkingen). Het contrast is telkens subgroep vs alle andere cases (gewogen deviatiecontrast). ▲: $p < 0,05$ (en ▼): Significant hoog (laag) percentage (2-zijdig getoetst), en Cohen's d [effectgrootte] is ten minste 0,20. Open driehoekjes Δ: significant, maar Cohen's d [effectgrootte] is kleiner dan 0,20. Cohen (1988), Statistical power analysis for the behavioral sciences, 2nd ed. NY: Taylor & Francis. Trendanalyse: B = ongestandaardiseerde lineaire regressiecoëfficiënt = gemiddelde stijging/daling per interval (β = gestandaardiseerde lineaire regressiecoëfficiënt) p = significantie.

TABEL E

Agressie bij zelfstandig ondernemers (ZEA)

	TYPE ZELFSTANDIG Ondernemer		TYPE ZELFSTANDIG ZONDER PERSONEEL (ZZP)	
	ZMP	ZZP	Klassiek	Nieuw
N:	1.050	3.730	1.000	2.730
%:	22%	78%	27%	73%
Kunt u aangeven hoe vaak u de afgelopen 12 maanden in het werk persoonlijk te maken heeft gehad met:				
Ongewenste seksuele aandacht? [N=3.729] [% enkele keer t/m zeer vaak]	5%	4%	2%▽	5%△
Intimidatie? [N=3.727] [% enkele keer t/m zeer vaak]	17%▲	10%▼	10%	10%
Lichamelijk geweld? [N=3.727] [% enkele keer t/m zeer vaak]	3%△	2%▽	2%	2%
Pesten? [N=3.713] [% enkele keer t/m zeer vaak]	5%	4%	5%	4%

Noot. Percentages zijn kolompercentages, en zijn getoetst met de Pearson χ^2 test (horizontale vergelijkingen). Het contrast is telkens subgroep vs alle andere cases (gewogen deviatiecontrast). ▲: p<0,05 (en ▼); Significant hoog (laag) percentage (2-zijdig getoetst), en Cohen's d [effectgrootte] is ten minste 0,20. Open driehoekjes △: significant, maar Cohen's d [effectgrootte] is kleiner dan 0,20. Cohen (1988). Statistical power analysis for the behavioral sciences, 2nd ed. NY: Taylor & Francis.

TABEL F

Trends in externe agressie per sector (NEA)

Sector	JAAR										
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	B (β) p		
• 1 Landbouw											
Externe agressie totaal	6%	7%	9%△	4%	7%	9%△	4%	3%▽	-0% (-0,05)▽		

Sector	JAAR										B (β) p		
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016			
Seksuele intimidatie extern	2%	3%Δ	1%	2%	0,4%	1%	0%	1%	0%	1%	0%	1%	-0% (-0,05)▽
Intimidatie extern	4%	2%	4%	3%	4%	9%▲	2%	2%▽	2%	2%▽	2%	2%▽	-0% (-0,01)
Fysiek geweld extern	0,3%	1%	3%Δ	2%	1%	2%Δ	1%	0,3%	1%	2%Δ	1%	0,3%	-0% (-0,01)
Pesten extern	2%	2%	4%Δ	2%	2%	3%	1%	1%▽	1%	3%	1%	1%▽	-0% (-0,03)
Geen externe agressie	94%	93%	91%▽	96%	93%	91%▽	96%	97%Δ	96%	91%▽	96%	97%Δ	+0% (+0,05)Δ
• 2 Delfstoffen													
Externe agressie totaal	13%▲	4%	8%	0%	5%	3%	5%	2%	5%	3%	5%	2%	-1% (-0,13)▼
Intimidatie extern	13%▲	0%	8%	0%	5%	3%	5%	2%	5%	3%	5%	2%	-1% (-0,12)▼
Fysiek geweld extern	0%	0%	1%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	-0% (-0,02)
Pesten extern	0%	4%▲	2%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	-0% (-0,06)
Geen externe agressie	87%▼	96%	92%	100%	95%	97%	95%	98%	95%	97%	95%	98%	+1% (+0,13)▲
• 3 Voedingsindustrie													
Externe agressie totaal	10%	9%	14%▲	6%▽	8%	8%	8%	6%▽	8%	8%	8%	6%▽	-1% (-0,05)▽
Seksuele intimidatie extern	2%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	2%	+0% (+0,00)
Intimidatie extern	7%	7%	8%Δ	4%▽	6%	6%	5%	4%▽	6%	6%	5%	5%	-0% (-0,04)▽
Fysiek geweld extern	1%	0,2%	2%Δ	0,3%	0,3%	0,4%	1%	0,3%	0,3%	0,4%	1%	1%	-0% (-0,02)
Pesten extern	2%	2%	6%▲	2%	2%	2%	3%	2%	2%	2%	3%	2%	-0% (-0,03)
Geen externe agressie	90%	91%	86%▼	94%Δ	92%	92%	92%	94%Δ	92%	92%	92%	94%Δ	+1% (+0,05)Δ
• 4 Kledingindustrie													
Externe agressie totaal	8%	0%▼	10%	5%	19%▲	6%	6%	5%	19%▲	6%	6%	5%	-0% (-0,02)
Seksuele intimidatie extern	2%	0%	0%	3%▲	0%	0%	0%	3%▲	0%	0%	0%	0,2%	-0% (-0,05)

Sector	JAAR										B (β) p
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014			
Intimidatie extern	6%	0%	10%	0%	15%▲	6%	4%	4%			-0% (-0,01)
Pesten extern	0%	0%	2%	3%	12%▲	0%	2%	1%			-0% (-0,01)
Geen externe agressie	92%	100%▲	90%	95%	81%▼	94%	94%	95%			+0% (+0,02)
• 5 Houtindustrie											
Externe agressie totaal	9%	6%	8%	5%	8%	6%	12%▲	6%			-0% (-0,00)
Seksuele intimidatie extern	2%	0,2%	1%	1%	1%	2%	1%	1%			-0% (-0,01)
Intimidatie extern	8%	4%	6%	4%	6%	3%	11%▲	4%			-0% (-0,00)
Fysiek geweld extern	0,4%	0%	1%	1%	1%	1%	1%	0%			-0% (-0,00)
Pesten extern	3%	2%	1%	1%	1%	3%	4%	1%			-0% (-0,01)
Geen externe agressie	91%	94%	92%	95%	92%	94%	88%▼	94%			+0% (+0,00)
• 6 Aardolieverwerking											
Externe agressie totaal	7%	7%	9%	10%	4%	0%	5%	6%			-0% (-0,05)
Seksuele intimidatie extern	4%	0%	6%	0%	0%	0%	5%	1%			-0% (-0,04)
Intimidatie extern	3%	7%	9%	10%	4%	0%	0%	5%			-0% (-0,06)
Fysiek geweld extern	0%	0%	6%▲	5%	0%	0%	0%	0%			-0% (-0,07)
Pesten extern	0%	0%	6%▲	0%	0%	0%	0%	1%			-0% (-0,03)
Geen externe agressie	93%	93%	91%	90%	96%	100%	95%	94%			+0% (+0,05)
• 7 Chemie											
Externe agressie totaal	5%	7%	11%▲	5%	3%	4%	7%	2%▼			-1% (-0,07)▽
Seksuele intimidatie extern	0,4%	1%	2%	0,40%	0%	0%	4%▲	0%			-0% (-0,00)
Intimidatie extern	4%	3%	8%▲	4%	3%	2%	6%	2%▽			-0% (-0,04)

Sector	JAAR										B (β) p	
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014	2014		
Fysiek geweld extern	0,5%	0,4%	0,4%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	-0% (-0,04)
Pesten extern	2%	5%▲	4%	2%	1%	2%	2%	0%▽	0%▽	0%▽	0%▽	-0% (-0,08)▽
Geen externe agressie	95%	93%	89%▼	95%	97%	96%	93%	98%▲	98%▲	98%▲	98%▲	+1% (+0,07)△
• 8 Farmaceutische industrie												
Externe agressie totaal	2%	7%	6%	3%	7%	4%	0%	3%	7%	4%	0%	-0% (-0,04)
Seksuele intimidatie extern	1%	0%	1%	0%	2%	0%	0%	0,2%	2%	0%	0%	-0% (-0,02)
Intimidatie extern	2%	5%	6%	3%	4%	2%	0%	2%	4%	2%	0%	-0% (-0,05)
Fysiek geweld extern	0%	0%	0%	0%	3%▲	0%	0%	0%	3%▲	0%	0%	+0% (+0,02)
Pesten extern	1%	3%	1%	0%	3%	2%	0%	1%	3%	2%	0%	-0% (-0,02)
Geen externe agressie	98%	93%	94%	97%	93%	96%	100%	97%	93%	96%	100%	+0% (+0,04)
• 9 Kunststofindustrie												
Externe agressie totaal	13%▲	10%	9%	4%	8%	7%	6%	6%	8%	7%	6%	-1% (-0,08)▽
Seksuele intimidatie extern	1%	1%	1%	0%	1%	0%	1%	0,4%	1%	0%	1%	-0% (-0,00)
Intimidatie extern	9%△	8%	7%	3%	5%	4%	5%	4%	5%	4%	5%	-1% (-0,08)▽
Fysiek geweld extern	2%	1%	2%	0%	1%	1%	0%	0,3%	1%	1%	0%	-0% (-0,05)
Pesten extern	2%	1%	1%	1%	2%	3%	1%	2%	2%	3%	1%	+0% (+0,01)
Geen externe agressie	87%▼	90%	91%	96%	92%	93%	94%	94%	92%	93%	94%	+1% (+0,08)△
• 10 Metaalindustrie												
Externe agressie totaal	7%	6%	8%	6%	5%	7%	4%	5%	5%	7%	4%	-0% (-0,03)
Seksuele intimidatie extern	1%	1%	1%	0,20%	1%	1%	1%	0,5%	1%	1%	1%	-0% (-0,02)
Intimidatie extern	6%	4%	6%	4%	3%	5%	3%	3%	3%	5%	3%	-0% (-0,03)

Sector	JAAR										B (β) p
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014			
Fysiek geweld extern	0,3%	1%	0,2%	0,2%	0,3%	0,4%	0%	0,2%			-0% (-0,02)
Pesten extern	3%△	3%	2%	1%	1%	2%	0,3%▽	2%			-0% (-0,04)▽
Geen externe agressie	93%	94%	92%	94%	95%	93%	96%	95%			+0% (+0,03)
• 11 Elektronische industrie											
Externe agressie totaal	10%	11%	3%	6%	3%	5%	6%	6%			-1% (-0,07)
Seksuele intimidatie extern	1%	1%	0%	0%	0%	1%	0%	1%			-0% (-0,01)
Intimidatie extern	10%▲	10%	3%	5%	2%	4%	5%	5%			-1% (-0,08)▽
Fysiek geweld extern	1%	0%	0%	0%	0%	1%	0%	0%			-0% (-0,03)
Pesten extern	3%	2%	0%	1%	1%	2%	1%	0,5%			-0% (-0,05)
Geen externe agressie	90%	89%	97%	94%	97%	95%	94%	94%			+1% (+0,07)
• 12 Elektrische industrie											
Externe agressie totaal	12%▲	4%	7%	4%	1%	6%	5%	2%			-1% (-0,09)▽
Seksuele intimidatie extern	0%	2%	0%	0%	0%	3%▲	0%	0%			-0% (-0,02)
Intimidatie extern	11%▲	4%	6%	4%	1%	5%	5%	2%			-1% (-0,08)▽
Fysiek geweld extern	1%▲	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%			-0% (-0,05)
Pesten extern	4%▲	1%	3%	0%	0%	2%	0%	0%			-0% (-0,09)▽
Geen externe agressie	88%▼	96%	93%	96%	99%	94%	95%	98%			+1% (+0,09)△
• 13 Overige industrie											
Externe agressie totaal	10%	11%	10%	7%	11%	6%	9%	5%▽			-1% (-0,06)▽
Seksuele intimidatie extern	1%	1%	0,5%	0%	0,3%	0%	1%	1%			-0% (-0,00)
Intimidatie extern	9%	8%	8%	5%	8%	5%	7%	4%▽			-1% (-0,07)▽

Sector	JAAR										B (β) p
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014	2014	
Fysiek geweld extern	0%	0,3%	0%	0%	0,5%	0,2%	0%	0,1%	0%	0,1%	+0% (+0,00)
Pesten extern	2%	3%	2%	2%	2%	1%	1%	1%	1%	1%	-0% (-0,04)
Geen externe agressie	90%	89%	90%	93%	89%	94%	91%	95%Δ	91%	95%Δ	+1% (+0,06)Δ
• 14 Autoindustrie											
Externe agressie totaal	4%	6%	5%	7%	6%	7%	12%▲	5%	7%	12%▲	+0% (+0,03)
Seksuele intimidatie extern	0%	1%	1%	1%	0%	0%	1%	0,3%	1%	0,3%	-0% (-0,02)
Intimidatie extern	3%	5%	2%	3%	5%	5%	10%▲	3%	5%	10%▲	+0% (+0,04)
Fysiek geweld extern	0%	0%	0%	1%	1%	0%	1%	0%	1%	0%	+0% (+0,01)
Pesten extern	2%	2%	3%	5%	2%	3%	3%	2%	3%	2%	-0% (-0,00)
Geen externe agressie	96%	94%	95%	93%	94%	93%	88%▼	95%	94%	88%▼	-0% (-0,03)
• 15 Meubelindustrie											
Externe agressie totaal	12%	13%	13%	13%	15%	13%	14%	13%	15%	13%	+0% (+0,00)
Seksuele intimidatie extern	2%	3%	3%	2%	2%	2%	3%	3%	2%	3%	+0% (+0,01)
Intimidatie extern	8%	7%	10%	9%	11%	9%	9%	10%	11%	9%	+0% (+0,01)
Fysiek geweld extern	1%▽	2%	2%	2%	3%Δ	2%	3%	2%	3%Δ	2%	+0% (+0,02)
Pesten extern	6%	5%	5%	5%	5%	4%	4%	4%	5%	4%	-0% (-0,03)
Geen externe agressie	88%	87%	87%	87%	85%	87%	86%	87%	85%	87%	-0% (-0,00)
• 16 Energiedistributie											
Externe agressie totaal	14%	12%	15%	14%	14%	14%	4%▼	10%	14%	14%	-1% (-0,06)
Seksuele intimidatie extern	2%	1%	1%	0%	4%▲	1%	0%	1%	4%▲	1%	-0% (-0,01)
Intimidatie extern	14%	12%	14%	14%	14%	14%	4%▼	9%	14%	14%	-1% (-0,06)

Sector	JAAR										B (β) p
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014			
Fysiek geweld extern	0%	1%	0%	0%	0%	1%	0%	0%	0%	-0% (-0,01)	
Pesten extern	1%	8%▲	3%	6%	2%	1%	3%	1%	1%	-0% (-0,06)	
Geen externe agressie	86%	88%	85%	86%	86%	86%	96%▲	90%	90%	+1% (+0,06)	
• 17 Waterdistributie											
Externe agressie totaal	21%	17%	17%	22%	21%	23%	18%	18%	18%	-0% (-0,01)	
Seksuele intimidatie extern	1%	1%	0%	5%▲	4%	1%	0%	3%	3%	+0% (+0,02)	
Intimidatie extern	21%	15%	14%	18%	19%	21%	14%	16%	16%	-0% (-0,01)	
Fysiek geweld extern	5%▲	1%	2%	3%	1%	1%	2%	2%	2%	-0% (-0,03)	
Pesten extern	8%	5%	6%	9%	5%	10%	3%	5%	5%	-0% (-0,03)	
Geen externe agressie	79%	83%	83%	78%	79%	77%	82%	82%	82%	+0% (+0,01)	
• 18 Bouwnijverheid											
Externe agressie totaal	12%	11%	11%	10%	9%	11%	11%	12%	12%	+0% (+0,00)	
Seksuele intimidatie extern	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	-0% (-0,01)	
Intimidatie extern	10%	8%	9%	9%	8%▽	9%	10%	11%△	11%△	+0% (+0,02)	
Fysiek geweld extern	1%	1%△	0,3%	1%	1%	0,3%	1%	1%	1%	-0% (-0,01)	
Pesten extern	4%△	4%△	2%	2%▽	2%	3%	3%	2%	2%	-0% (-0,03)▽	
Geen externe agressie	88%	89%	89%	90%	91%	89%	89%	88%	88%	-0% (-0,00)	
• 19 Autohandel											
Externe agressie totaal	21%	18%	18%	17%	16%	20%	24%△	15%▽	15%▽	-0% (-0,01)	
Seksuele intimidatie extern	2%	2%	3%△	1%	0,3%	0,4%	2%	1%	1%	-0% (-0,02)	
Intimidatie extern	19%	15%	15%	15%	15%	17%	21%△	13%▽	13%▽	-0% (-0,01)	

Sector	JAAR										B (β) p		
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014	2014			
Fysiek geweld extern	1%	0%	1%	1%	2%	1%	1%	0,1%▽				0,1%▽	-0% (-0,00)
Pesten extern	3%	4%	5%	5%	4%	4%	5%	3%				3%	-0% (-0,00)
Geen externe agressie	79%	82%	82%	83%	84%	80%	76%▽	85%Δ					+0% (+0,01)
• 20 Groothandel													
Externe agressie totaal	14%	13%	15%	12%	13%	13%	12%	11%				11%	-0% (-0,02)▽
Seksuele intimidatie extern	1%	1%	2%	1%	1%▽	2%	2%	2%				2%	+0% (+0,01)
Intimidatie extern	12%	11%	13%	9%	11%	11%	9%	10%				10%	-0% (-0,02)▽
Fysiek geweld extern	0,5%	0,3%	1%	0,4%	0,4%	1%	1%	1%				1%	+0% (+0,01)
Pesten extern	5%Δ	1%▽	4%	3%	3%	4%Δ	3%	3%				3%	-0% (-0,02)
Geen externe agressie	86%	87%	85%	88%	87%	87%	88%	89%				89%	+0% (+0,02)Δ
• 21 Detailhandel													
Externe agressie totaal	34%	32%	32%	33%	34%	33%	32%	32%				32%	-0% (-0,01)
Seksuele intimidatie extern	5%▽	4%▽	7%	8%	7%	8%	8%Δ	8%				8%	+0% (+0,04)Δ
Intimidatie extern	28%	28%	28%	28%	30%	27%	28%	27%				27%	-0% (-0,01)
Fysiek geweld extern	4%	4%	3%	4%	3%	4%	2%▽	3%				3%	-0% (-0,01)
Pesten extern	11%Δ	10%	9%	10%	10%	8%	7%▽	8%▽				8%▽	-0% (-0,04)▽
Geen externe agressie	66%	68%	68%	67%	66%	67%	68%	68%				68%	+0% (+0,01)
• 22 Vervoer													
Externe agressie totaal	27%Δ	25%	24%	27%	25%	23%	25%	22%▽				22%▽	-0% (-0,02)▽
Seksuele intimidatie extern	3%	3%	3%	4%	3%	4%Δ	3%	3%				3%	-0% (-0,00)
Intimidatie extern	23%Δ	20%	20%	21%	21%	20%	22%	19%				19%	-0% (-0,02)

Sector	JAAR											B (β) p
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014				
Fysiek geweld extern	5%	5%	5%	5%	5%	5%	4%	5%			-0% (-0,01)	
Pesten extern	12%	13%	11%	13%Δ	11%	10%	10%	9%▽			-0% (-0,04)▽	
Geen externe agressie	73%▽	75%	76%	73%	75%	77%	75%	78%Δ			+0% (+0,02)Δ	
• 23 Horeca												
Externe agressie totaal	28%	30%	31%	28%	28%	26%	31%	27%			-0% (-0,01)	
Seksuele intimidatie extern	9%	11%	10%	10%	9%	11%	8%▽	10%			-0% (-0,00)	
Intimidatie extern	21%	23%	23%	21%	22%	19%▽	24%Δ	20%			-0% (-0,01)	
Fysiek geweld extern	4%	5%	5%	5%	5%	4%	4%	3%			-0% (-0,02)	
Pesten extern	12%Δ	9%	11%	11%Δ	10%	7%▽	9%	8%			-0% (-0,04)▽	
Geen externe agressie	72%	70%	69%	72%	72%	74%	69%	73%			+0% (+0,01)	
• 24 Uitgeverijen												
Externe agressie totaal	18%	13%	15%	9%	12%	12%	11%	15%			-0% (-0,02)	
Seksuele intimidatie extern	2%	2%	4%	1%	2%	2%	3%	3%			+0% (+0,02)	
Intimidatie extern	15%	11%	12%	9%	10%	11%	10%	13%			-0% (-0,02)	
Fysiek geweld extern	0%	0%	1%	0%	1%	1%	0%	1%			+0% (+0,03)	
Pesten extern	4%	1%	3%	3%	4%	3%	2%	3%			-0% (-0,00)	
Geen externe agressie	82%	87%	85%	91%	88%	88%	89%	85%			+0% (+0,02)	
• 25 Telecommunicatie												
Externe agressie totaal	24%	18%	15%	19%	20%	24%	25%	21%			+0% (+0,02)	
Seksuele intimidatie extern	4%	1%	1%	4%	1%	5%▲	0%	3%			+0% (+0,00)	
Intimidatie extern	21%	16%	14%	17%	19%	18%	23%	20%			+0% (+0,03)	

Sector	JAAR										B (β) p
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Fysiek geweld extern	0%	0%	0%	0%	1%	1%	2%	1%	1%	1%	+0% (+0,06)
Pesten extern	6%	5%	5%	7%	6%	2%	11%▲	6%	6%	6%	+0% (+0,01)
Geen externe agressie	76%	82%	85%	81%	80%	76%	75%	79%	79%	79%	-0% (-0,02)
• 26 ICT-dienstverlening											
Externe agressie totaal	13%Δ	9%	10%	10%	11%	9%	7%	8%	8%	8%	-0% (-0,04)▽
Seksuele intimidatie extern	2%	2%Δ	1%	1%	2%	1%	1%	0,3%▽	0,3%▽	0,3%▽	-0% (-0,04)▽
Intimidatie extern	11%Δ	6%	9%	8%	7%	8%	5%▽	7%	7%	7%	-0% (-0,03)▽
Fysiek geweld extern	1%Δ	1%	0%	0%	0,4%	0,2%	0,2%	0%	0%	0%	-0% (-0,03)▽
Pesten extern	3%	1%	2%	2%	4%Δ	1%	3%	1%	1%	1%	-0% (-0,01)
Geen externe agressie	87%▽	91%	90%	90%	89%	91%	93%	92%	92%	92%	+0% (+0,04)Δ
• 27 Financiële instellingen											
Externe agressie totaal	18%	16%	16%	17%	18%	17%	17%	15%▽	15%▽	15%▽	-0% (-0,01)
Seksuele intimidatie extern	1%	1%	2%	2%	2%Δ	1%	2%	1%	1%	1%	+0% (+0,01)
Intimidatie extern	16%	15%	14%	15%	16%	16%	16%	14%	14%	14%	-0% (-0,01)
Fysiek geweld extern	1%	0,5%	0,4%	1%	1%	1%	0,5%	0,5%	0,5%	0,5%	-0% (-0,01)
Pesten extern	2%	2%	4%Δ	3%	2%	3%	3%	2%	2%	2%	-0% (-0,01)
Geen externe agressie	82%	84%	84%	83%	82%	83%	83%	85%Δ	85%Δ	85%Δ	+0% (+0,01)
• 28 Onroerend goed											
Externe agressie totaal	29%	28%	34%	32%	32%	32%	33%	36%	36%	36%	+1% (+0,04)
Seksuele intimidatie extern	3%	3%	3%	5%	1%	2%	4%	4%	4%	4%	+0% (+0,01)
Intimidatie extern	28%	26%	32%	28%	31%	30%	32%	33%	33%	33%	+1% (+0,04)

Sector	JAAR										B (β) p
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014	2014	
Fysiek geweld extern	2%	2%	9▲	3%	2%	3%	4%	5%	5%	+0% (+0,02)	
Pesten extern	5%	6%	14▲	7%	6%	5%	4%	7%	7%	-0% (-0,01)	
Geen externe agressie	71%	72%	66%	68%	68%	68%	67%	64%	64%	-1% (-0,04)	
• 29 Accountability											
Externe agressie totaal	14%	13%	14%	12%	13%	12%	13%	11%▽	11%▽	-0% (-0,02)▽	
Seksuele intimidatie extern	2%	1%	1%	1%	2%	1%	1%	1%	1%	-0% (-0,01)	
Intimidatie extern	12%	11%	12%	10%	11%	10%	11%	10%	10%	-0% (-0,02)	
Fysiek geweld extern	0,5%	1%	0,4%	1%	0,5%	1%	1%	0,5%	0,5%	+0% (+0,01)	
Pesten extern	2%	2%	2%	3%	2%	3%	2%	1%▽	1%▽	-0% (-0,01)	
Geen externe agressie	86%	87%	86%	88%	87%	88%	87%	89%△	89%△	+0% (+0,02)△	
• 30 Speur-ontwikkelingswerk											
Externe agressie totaal	9%	7%	13▲	5%	4%	7%	3%	3%	3%	-1% (-0,08)▽	
Seksuele intimidatie extern	1%	0,1%	2%	0,4%	1%	0%	1%	1%	1%	+0% (+0,00)	
Intimidatie extern	7%	6%	11▲	4%	3%	7%	3%	3%	3%	-1% (-0,06)▽	
Fysiek geweld extern	0%	1%	1%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	-0% (-0,03)	
Pesten extern	1%	3▲	0,4%	1%	2%	1%	0%	0%	0%	-0% (-0,05)	
Geen externe agressie	91%	93%	87%▼	95%	96%	93%	97%	97%	97%	+1% (+0,08)△	
• 31 Marktonderzoek											
Externe agressie totaal	18%	12%	17%	15%	15%	16%	21%	19%	19%	+1% (+0,04)	
Seksuele intimidatie extern	1%	1%▽	4%	1%	4%	4%	4%	4%	4%	+0% (+0,07)△	
Intimidatie extern	16%	12%	14%	12%	9%▽	13%	18%△	16%	16%	+0% (+0,02)	

Sector	JAAR										B (β) p	
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014	2014		
Fysiek geweld extern	0%	0%	1%	1%	0%	2%Δ	2%	1%				+0% (+0,05)Δ
Pesten extern	3%	4%	5%	4%	2%	2%	2%	6%Δ				+0% (+0,01)
Geen externe agressie	82%	88%	83%	85%	85%	84%	79%	81%				-1% (-0,04)
• 32 Zakelijke dienstverlening												
Externe agressie totaal	22%	21%	18%▽	20%	22%	21%	19%	20%				-0% (-0,01)
Seksuele intimidatie extern	3%	5%	4%	3%	4%	3%	4%	4%				+0% (+0,01)
Intimidatie extern	18%	16%	13%▽	16%	18%Δ	17%	16%	16%				+0% (+0,00)
Fysiek geweld extern	3%	5%Δ	3%	4%	3%	4%Δ	3%▽	3%				-0% (-0,01)
Pesten extern	7%	6%	5%▽	7%	7%	8%Δ	6%	6%				+0% (+0,00)
Geen externe agressie	78%	79%	82%Δ	80%	78%	79%	81%	80%				+0% (+0,01)
• 33 Openbaar bestuur												
Externe agressie totaal	30%	29%	30%	27%	29%	29%	28%	26%▽				-0% (-0,02)▽
Seksuele intimidatie extern	3%	3%	3%	3%	3%	4%Δ	3%	2%				-0% (-0,01)
Intimidatie extern	26%	26%	26%	24%	26%	26%	25%	23%▽				-0% (-0,02)▽
Fysiek geweld extern	9%	10%	9%	9%	9%	11%Δ	10%	8%▽				-0% (-0,01)
Pesten extern	10%	9%	11%Δ	9%	8%	8%	8%	7%▽				-0% (-0,04)▽
Geen externe agressie	70%	71%	70%	73%	71%	71%	72%	74%Δ				+0% (+0,02)Δ
• 34 Onderwijs												
Externe agressie totaal	31%Δ	29%	29%	26%▽	28%	28%	27%	28%				-0% (-0,02)
Seksuele intimidatie extern	2%	3%	3%	2%	3%	2%	3%	2%				-0% (-0,01)
Intimidatie extern	24%	22%	22%	21%	23%	23%	22%	22%				-0% (-0,01)

Sector	JAAR										B (β) p
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014			
Fysiek geweld extern	7%	7%	7%	6%	6%	7%	6%	8%			+0% (+0,01)
Pesten extern	13% Δ	12%	13% Δ	10%	10%	10%	9% ∇	10%			-1% (-0,04) ∇
Geen externe agressie	69% ∇	71%	71%	74% Δ	72%	72%	73%	72%			+0% (+0,02)
• 35 Gezondheidszorg											
Externe agressie totaal	41%	43%	44%	42%	45%	44%	42%	45%			+0% (+0,01)
Seksuele intimidatie extern	12% ∇	12%	13%	13%	13%	15% Δ	13%	14%			+0% (+0,03) Δ
Intimidatie extern	35%	36%	35%	35%	38%	37%	36%	38%			+0% (+0,02) Δ
Fysiek geweld extern	15%	17%	18% Δ	16%	15%	15%	15%	14% ∇			-0% (-0,02) ∇
Pesten extern	8%	9%	10% Δ	8%	8%	8%	9%	7%			-0% (-0,01)
Geen externe agressie	59%	57%	56%	58%	55%	56%	58%	55%			-0% (-0,01)
• 36 Verpleging											
Externe agressie totaal	46% ∇	51%	50%	52%	49%	52%	53%	52%			+1% (+0,03) Δ
Seksuele intimidatie extern	16% ∇	19%	18%	19%	17%	19%	18%	19%			+0% (+0,01)
Intimidatie extern	28% ∇	30%	30%	31%	29%	32%	33%	33% Δ			+1% (+0,03) Δ
Fysiek geweld extern	31% ∇	34%	33%	36%	35%	36%	36%	34%			+0% (+0,02) Δ
Pesten extern	8%	9%	11%	10%	9%	8%	9%	9%			+0% (+0,00)
Geen externe agressie	54% Δ	49%	50%	48%	51%	48%	47%	48%			-1% (-0,03) ∇
• 37 Dienstverlening											
Externe agressie totaal	29%	30% Δ	31% Δ	28%	27%	26%	27%	27%			-1% (-0,03) ∇
Seksuele intimidatie extern	9%	11%	10%	9%	9%	9%	9%	10%			-0% (-0,01)
Intimidatie extern	21%	25% Δ	23% Δ	21%	20%	20%	20%	20%			-0% (-0,03) ∇

Sector	JAAR										B (β) p
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014			
Fysiek geweld extern	7%	9%	9%△	9%	8%	8%	8%	7%▽	-0% (-0,02)▽		
Pesten extern	5%	7%△	7%△	6%	6%	5%	5%	4%▽	-0% (-0,04)▽		
Geen externe agressie	71%	70%▽	69%▽	72%	73%	74%	73%	73%	+1% (+0,03)△		
• 38 Recreatie											
Externe agressie totaal	29%	28%	31%	24%	28%	27%	30%	27%	-0% (-0,01)		
Seksuele intimidatie extern	4%	6%	5%	7%	8%	7%	7%	4%	+0% (+0,01)		
Intimidatie extern	26%	22%	25%	17%▽	21%	22%	25%	24%	-0% (-0,00)		
Fysiek geweld extern	3%	3%	3%	3%	2%	4%	2%	4%△	+0% (+0,02)		
Pesten extern	10%	10%	10%	10%	6%	7%	4%▽	7%	-1% (-0,05)▽		
Geen externe agressie	71%	72%	69%	76%	72%	73%	70%	73%	+0% (+0,01)		
Totaal											
Externe agressie totaal	24%	24%	25%△	23%▽	24%	24%	24%	23%▽	-0% (-0,01)▽		
Seksuele intimidatie extern	4%▽	5%▽	5%	5%	5%	5%△	5%	5%△	+0% (+0,01)△		
Intimidatie extern	20%△	19%	19%	18%▽	19%	19%	19%	19%	-0% (-0,00)		
Fysiek geweld extern	6%▽	6%△	6%	6%	6%	6%△	6%	6%▽	-0% (-0,00)		
Pesten extern	7%△	7%△	7%△	6%	6%	6%	6%▽	5%▽	-0% (-0,02)▽		
Geen externe agressie	76%	76%	75%▽	77%△	76%	76%	76%	77%△	+0% (+0,01)△		

Noot. Percentages zijn kolompercentages, en zijn getoetst met de Pearson χ^2 test (horizontale vergelijkingen). Het contrast is telkens subgroep vs alle andere cases (gewogen deviatiecontrast). ▲: $p < 0,05$ (en ▼): Significant hoog (laag) percentage (2-zijdig getoetst), én Cohen's d [effectgrootte] is ten minste 0,20. Open driehoekjes △: significant, maar Cohen's d [effectgrootte] is kleiner dan 0,20. Cohen (1988), Statistical power analysis for the behavioral sciences, 2nd ed. NY: Taylor & Francis. Trendanalyse: B = ongestandaardiseerde lineaire regressiecoëfficiënt = gemiddelde stijging/daling per interval (β = gestandaardiseerde lineaire regressiecoëfficiënt) p = significantie.

TABEL G
Trends in interne agressie per sector (NEA)

Sector	JAAR										B (β) p	
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014	2014		
• 1 Landbouw												
Interne agressie totaal	13%	14%	13%	13%	13%	15%	15%	12%				+0% (+0,00)
Seksuele intimidatie intern	2%	4%Δ	0%▽	1%	2%	2%	3%	2%				+0% (+0,01)
Intimidatie intern	6%	5%	7%	6%	7%	13%▲	9%	7%				+0% (+0,04)
Fysiek geweld intern	2%	1%	0,4%	2%	1%	2%	2%	1%				+0% (+0,01)
Pesten intern	8%	9%	9%	8%	10%	7%	5%	8%				-0% (-0,03)
Geen interne agressie	87%	86%	87%	87%	87%	85%	85%	88%				-0% (-0,00)
• 2 Delfstoffen												
Interne agressie totaal	25%	11%	21%	11%	15%	21%	13%	19%				-1% (-0,03)
Seksuele intimidatie intern	3%	0%	4%	6%	0%	0%	0%	8%▲				+0% (+0,07)
Intimidatie intern	15%	9%	13%	8%	15%	18%	10%	10%				-0% (-0,02)
Fysiek geweld intern	0%	0%	0%	0%	0%	0%	3%▲	0%				+0% (+0,05)
Pesten intern	13%	5%	15%	0%	7%	11%	8%	7%				-1% (-0,05)
Geen interne agressie	75%	89%	79%	89%	85%	79%	87%	81%				+1% (+0,03)
• 3 Voedingsindustrie												
Interne agressie totaal	20%	17%	22%	17%	16%	15%	20%	19%				-0% (-0,01)
Seksuele intimidatie intern	2%	3%	2%	2%	1%	1%	2%	2%				+0% (+0,01)
Intimidatie intern	14%Δ	12%	11%	10%	12%	10%	11%	13%				-0% (-0,02)
Fysiek geweld intern	0,4%	0%	2%▲	0,2%	0,3%	0,2%	0%	1%				+0% (+0,00)

Sector	JAAR										B (β) p	
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014	2014		
Pesten intern	9%	9%	14%△	10%	9%	9%	11%	10%	10%	10%	10%	-0% (-0,00)
Geen interne agressie	80%	83%	78%	83%	84%	85%	80%	81%	81%	81%	81%	+0% (+0,01)
• 4 Kledingindustrie												
Interne agressie totaal	17%	15%	15%	15%	24%	13%	12%	14%	14%	14%	14%	-0% (-0,02)
Seksuele intimidatie intern	0%	0%	5%▲	0%	4%▲	0%	0%	1%	1%	1%	1%	-0% (-0,03)
Intimidatie intern	14%	10%	10%	12%	24%▲	11%	10%	11%	11%	11%	11%	-0% (-0,01)
Fysiek geweld intern	0%	0%	0%	0%	7%▲	0%	0%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	-0% (-0,00)
Pesten intern	3%	7%	3%	6%	18%▲	4%	6%	8%	8%	8%	8%	+1% (+0,05)
Geen interne agressie	83%	85%	85%	85%	76%	87%	88%	86%	86%	86%	86%	+0% (+0,02)
• 5 Houtindustrie												
Interne agressie totaal	26%	18%	26%	19%	28%△	21%	19%	17%	17%	17%	17%	-1% (-0,04)
Seksuele intimidatie intern	1%	2%	1%	1%	3%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	-0% (-0,00)
Intimidatie intern	16%	13%	19%	15%	21%	18%	16%	13%	13%	13%	13%	-0% (-0,01)
Fysiek geweld intern	1%	1%	1%	2%	0,4%	0,5%	1%	1%	1%	1%	1%	-0% (-0,02)
Pesten intern	16%△	9%	14%	11%	17%△	11%	10%	7%▽	7%▽	7%▽	7%▽	-1% (-0,05)▽②
Geen interne agressie	74%	82%	74%	81%	72%▽	79%	81%	83%	83%	83%	83%	+1% (+0,04)
• 6 Aardolieverwerking												
Interne agressie totaal	40%	18%	13%	11%	30%	19%	23%	26%	26%	26%	26%	-0% (-0,02)
Seksuele intimidatie intern	0%	0%	0%	0%	0%	0%	6%▲	1%	1%	1%	1%	+0% (+0,10)
Intimidatie intern	28%	18%	8%	0%	25%	11%	16%	22%	22%	22%	22%	+0% (+0,01)

Sector	JAAR										B (β) p
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014			
Pesten intern	20%	7%	10%	11%	10%	7%	0%	11%			-1% (-0,08)
Geen interne agressie	60%	82%	87%	89%	70%	81%	77%	74%			+0% (+0,02)
• 7 Chemie											
Interne agressie totaal	19%	20%	16%	19%	17%	22%	19%	17%			-0% (-0,00)
Seksuele intimidatie intern	0,3%	3%Δ	1%	1%	0,5%	0%	2%	2%			+0% (+0,01)
Intimidatie intern	12%	13%	12%	12%	13%	15%	14%	14%			+0% (+0,02)
Fysiek geweld intern	0%	1%Δ	0%	0%	0%	1%	0%	0,3%			-0% (-0,00)
Pesten intern	12%	11%	7%	12%	12%	14%	12%	7%			-0% (-0,02)
Geen interne agressie	81%	80%	84%	81%	83%	78%	81%	83%			+0% (+0,00)
• 8 Farmaceutische industrie											
Interne agressie totaal	14%	22%	21%	10%	16%	16%	10%	16%			-0% (-0,03)
Seksuele intimidatie intern	1%	1%	2%	1%	0%	0%	0%	1%			-0% (-0,02)
Intimidatie intern	11%	16%	15%	9%	9%	13%	8%	13%			-0% (-0,01)
Fysiek geweld intern	0%	0%	0%	0%	1%	0%	0%	1%			+0% (+0,04)
Pesten intern	8%	9%	12%	4%	10%	4%	7%	9%			-0% (-0,01)
Geen interne agressie	86%	78%	79%	90%	84%	84%	90%	84%			+0% (+0,03)
• 9 Kunststofindustrie											
Interne agressie totaal	20%	25%	27%	16%	25%	22%	19%	19%			-1% (-0,03)
Seksuele intimidatie intern	1%	2%	4%▲	1%	1%	1%	1%	1%			-0% (-0,03)
Intimidatie intern	14%	20%	18%	11%	14%	16%	12%	16%			-0% (-0,01)
Fysiek geweld intern	1%	0%	1%	0,4%	1%	1%	0,3%	0,4%			+0% (+0,00)

Sector	JAAR										B (β) p	
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014	2014		
Pesten intern	10%	11%	15%	10%	14%	10%	10%	9%				-0% (-0,03)
Geen interne agressie	80%	75%	73%	84%	75%	78%	81%	81%				+1% (+0,03)
• 10 Metaalindustrie												
Interne agressie totaal	17%	20%	21%	17%	19%	21%	14% ▽	23% △				+0% (+0,02)
Seksuele intimidatie intern	1%	2%	1%	1%	2%	2%	1%	1%				-0% (-0,01)
Intimidatie intern	12%	15%	16%	10%	12%	15%	9% ▽	15%				+0% (+0,00)
Fysiek geweld intern	1%	2%	1%	1%	1%	1%	0,3%	2%				-0% (-0,01)
Pesten intern	10%	12%	9%	10%	9%	13%	8%	14% △				+0% (+0,02)
Geen interne agressie	83%	80%	79%	83%	81%	79%	86% △	77% ▽				-0% (-0,02)
• 11 Elektronische industrie												
Interne agressie totaal	20%	14%	14%	16%	13%	16%	7% ▼	20%				-0% (-0,01)
Seksuele intimidatie intern	4%	1%	3%	3%	1%	2%	0%	3%				-0% (-0,01)
Intimidatie intern	15%	9%	14%	11%	9%	11%	6%	12%				-0% (-0,02)
Fysiek geweld intern	1%	1%	0%	0%	0%	1%	0%	0%				-0% (-0,06)
Pesten intern	9%	8%	5%	4%	6%	8%	3%	8%				-0% (-0,01)
Geen interne agressie	80%	86%	86%	84%	87%	84%	93% ▲	80%				+0% (+0,01)
• 12 Elektrische industrie												
Interne agressie totaal	25% ▲	15%	14%	10%	17%	20%	15%	14%				-1% (-0,05)
Seksuele intimidatie intern	1%	2%	1%	0%	2%	4%	2%	1%				+0% (+0,01)
Intimidatie intern	17%	10%	8%	7%	14%	13%	12%	13%				+0% (+0,01)
Fysiek geweld intern	0%	0%	0%	2%	0%	0%	1%	0%				+0% (+0,02)

Sector	JAAR										B (β) p
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014			
Pesten intern	14%▲	9%	8%	4%	8%	8%	8%	3%▼			-1% (-0,10)▼①
Geen interne agressie	75%▼	85%	86%	90%	83%	80%	85%	86%			+1% (+0,05)
• 13 Overige industrie											
Interne agressie totaal	20%	17%	14%▽	15%	26%▲	22%	14%▽	19%			+0% (+0,01)
Seksuele intimidatie intern	0,4%	0%	0,5%	0%	1%	1%	1%	1%			+0% (+0,03)
Intimidatie intern	15%	11%	9%▽	10%	18%△	15%	9%	15%			+0% (+0,01)
Fysiek geweld intern	1%	0%	1%	0%	0%	1%	1%	1%			+0% (+0,01)
Pesten intern	8%	9%	7%	9%	14%△	12%	8%	8%			+0% (+0,01)
Geen interne agressie	80%	83%	86%△	85%	74%▼	78%	86%△	81%			-0% (-0,01)
• 14 Autoindustrie											
Interne agressie totaal	17%	21%	20%	18%	16%	22%	27%	18%			+0% (+0,01)
Seksuele intimidatie intern	1%	2%	2%	1%	1%	1%	1%	1%			-0% (-0,01)
Intimidatie intern	10%	15%	12%	12%	12%	17%	19%	14%			+1% (+0,04)
Fysiek geweld intern	0%	2%	2%	0%	2%	0%	2%	1%			-0% (-0,00)
Pesten intern	11%	11%	10%	13%	9%	11%	16%	10%			+0% (+0,00)
Geen interne agressie	83%	79%	80%	82%	84%	78%	73%	82%			-0% (-0,01)
• 15 Meubelindustrie											
Interne agressie totaal	23%	27%△	25%	19%	21%	22%	22%	22%			-0% (-0,02)
Seksuele intimidatie intern	4%	3%	3%	3%	2%	3%	5%	3%			+0% (+0,01)
Intimidatie intern	13%	16%	15%	11%▽	14%	17%	14%	14%			+0% (+0,00)
Fysiek geweld intern	1%	3%	1%	1%	3%	2%	2%	2%			+0% (+0,00)

Sector	JAAR										B (β) p		
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016			
Pesten intern	16%	18%Δ	16%	12%	13%	11%▽	11%▽	15%					-1% (-0,04)▽⑤
Geen interne agressie	77%	73%▽	75%	81%	79%	78%	78%	78%					+0% (+0,02)
• 16 Energiedistributie													
Interne agressie totaal	19%	16%	17%	15%	16%	12%	15%	12%					-1% (-0,06)
Seksuele intimidatie intern	3%	2%	4%	1%	0%	2%	2%	1%					-0% (-0,03)
Intimidatie intern	15%	14%	13%	11%	11%	10%	13%	9%					-1% (-0,05)
Fysiek geweld intern	1%▲	0%	0%	0%	0%	0%	0%	1%					-0% (-0,02)
Pesten intern	8%	7%	4%	5%	8%	3%	8%	3%					-1% (-0,06)
Geen interne agressie	81%	84%	83%	85%	84%	88%	85%	88%					+1% (+0,06)
• 17 Waterdistributie													
Interne agressie totaal	21%	22%	26%	23%	18%	15%	17%	21%					-1% (-0,04)
Seksuele intimidatie intern	2%	2%	0%	1%	1%	2%	1%	1%					-0% (-0,02)
Intimidatie intern	11%	16%	22%▲	18%	14%	13%	12%	14%					-0% (-0,02)
Fysiek geweld intern	0%	0%	2%▲	2%	0%	0%	0%	1%					-0% (-0,01)
Pesten intern	16%	9%	11%	16%	11%	9%	7%	12%					-1% (-0,04)
Geen interne agressie	79%	78%	74%	77%	82%	85%	83%	79%					+1% (+0,04)
• 18 Bouwijverheid													
Interne agressie totaal	16%	16%	15%	13%▽	12%▽	14%	17%	15%					-0% (-0,01)
Seksuele intimidatie intern	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%					-0% (-0,01)
Intimidatie intern	10%	9%	9%	7%▽	8%▽	9%	12%Δ	11%					+0% (+0,02)
Fysiek geweld intern	1%Δ	1%Δ	1%	0,5%	0,4%	1%	0,5%	0,2%▽					-0% (-0,03)▽⑧

Sector	JAAR										B (β) p
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014			
Pesten intern	10%Δ	10%Δ	9%	6%▽	7%	8%	7%	8%			-0% (-0,03)▽⑥
Geen interne agressie	84%	84%	85%	87%Δ	88%Δ	86%	83%	85%			+0% (+0,01)
• 19 Autohandel											
Interne agressie totaal	18%	22%	23%	21%	17%	19%	21%	19%			-0% (-0,01)
Seksuele intimidatie intern	2%	1%	3%Δ	1%	1%	1%	2%	1%			-0% (-0,02)
Intimidatie intern	11%	14%	13%	15%	13%	13%	15%	14%			+0% (+0,01)
Fysiek geweld intern	1%	1%	0,5%	0,3%	1%	1%	0,4%	1%			-0% (-0,01)
Pesten intern	11%	14%	16%Δ	13%	8%▽	11%	10%	12%			-0% (-0,02)
Geen interne agressie	82%	78%	77%	79%	83%	81%	79%	81%			+0% (+0,01)
• 20 Groothandel											
Interne agressie totaal	22%Δ	15%▽	20%Δ	15%▽	16%	17%	16%	18%			-0% (-0,00)
Seksuele intimidatie intern	2%	2%	2%	1%	2%	1%	2%	2%			+0% (+0,00)
Intimidatie intern	14%	10%	14%	9%▽	11%	11%	12%	13%Δ			+0% (+0,01)
Fysiek geweld intern	0,4%	1%	1%	1%	1%	0,4%	1%	0,4%			-0% (-0,01)
Pesten intern	12%Δ	8%	11%Δ	8%	9%	9%	8%	9%			-0% (-0,02)
Geen interne agressie	78%▽	85%Δ	80%▽	85%Δ	84%	83%	84%	82%			+0% (+0,00)
• 21 Detailhandel											
Interne agressie totaal	17%Δ	14%	14%	14%	14%	15%	15%	14%			-0% (-0,01)
Seksuele intimidatie intern	2%	2%	1%	2%	2%	2%Δ	2%	1%▽			-0% (-0,01)
Intimidatie intern	10%	8%	8%	8%	8%	10%	9%	9%			+0% (+0,00)
Fysiek geweld intern	1%	0,5%	0,5%	0,4%	1%	1%	1%Δ	1%			+0% (+0,02)Δ

Sector	JAAR										B (β) p
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014	2014	
Pesten intern	9%Δ	8%	7%	8%	8%	7%	8%	7%	8%	7%	-0% (-0,01)
Geen interne agressie	83%▽	86%	86%	86%	86%	85%	85%	86%	85%	86%	+0% (+0,01)
• 22 Vervoer											
Interne agressie totaal	21%	21%	21%	17%	19%	18%	17%	18%	17%	18%	-1% (-0,03)▽⑦
Seksuele intimidatie intern	2%	2%	2%	2%	2%	3%Δ	2%	1%	2%	1%	-0% (-0,01)
Intimidatie intern	13%	12%	15%Δ	12%	14%	14%	13%	12%	13%	12%	-0% (-0,01)
Fysiek geweld intern	1%Δ	1%	1%	1%	1%	1%	0,3%▽	1%	1%	1%	-0% (-0,03)▽⑨
Pesten intern	11%	13%Δ	10%	9%	11%	10%	9%	9%	10%	9%	-0% (-0,02)▽
Geen interne agressie	79%	79%	79%	83%	81%	82%	83%	82%	83%	82%	+1% (+0,03)Δ⑦
• 23 Horeca											
Interne agressie totaal	16%	20%Δ	19%	17%	18%	17%	16%	17%	16%	17%	-0% (-0,02)
Seksuele intimidatie intern	2%▽	4%	4%	4%	3%	4%	3%	5%Δ	3%	5%Δ	+0% (+0,02)Δ
Intimidatie intern	10%	10%	11%	9%	12%	11%	10%	9%	10%	9%	-0% (-0,01)
Fysiek geweld intern	1%	2%	1%▽	1%	3%Δ	1%	3%Δ	1%	3%Δ	1%	+0% (+0,01)
Pesten intern	9%	12%Δ	11%	8%	10%	8%	8%	9%	8%	9%	-0% (-0,02)▽⑩
Geen interne agressie	84%	80%▽	81%	83%	82%	83%	84%	83%	84%	83%	+0% (+0,02)
• 24 Uitgeverijen											
Interne agressie totaal	19%	17%	17%	16%	17%	15%	9%▼	18%	15%	18%	-0% (-0,03)
Seksuele intimidatie intern	3%	1%	1%	2%	3%	2%	1%	3%	2%	3%	+0% (+0,01)
Intimidatie intern	15%	13%	13%	11%	10%	10%	8%	13%	10%	13%	-1% (-0,04)
Fysiek geweld intern	0%	0%	1%	1%	1%	0%	0%	0%	1%	0%	-0% (-0,02)

Sector	JAAR										B (β) p
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014			
Pesten intern	8%	6%	9%	7%	9%	8%	1%▼	9%			-0% (-0,01)
Geen interne agressie	81%	83%	83%	84%	83%	85%	91%▲	82%			+0% (+0,03)
• 25 Telecommunicatie											
Interne agressie totaal	18%	20%	22%	18%	18%	15%	20%	15%			-1% (-0,03)
Seksuele intimidatie intern	2%	2%	1%	6%▲	4%	0%	2%	0,3%			-0% (-0,04)
Intimidatie intern	8%	10%	15%	13%	16%	13%	12%	11%			+0% (+0,02)
Fysiek geweld intern	0%	0%	0%	1%	0%	0%	0%	1%			+0% (+0,04)
Pesten intern	9%	12%	8%	6%	8%	8%	11%	8%			-0% (-0,02)
Geen interne agressie	82%	80%	78%	82%	82%	85%	80%	85%			+1% (+0,03)
• 26 ICT-dienstverlening											
Interne agressie totaal	15%	13%	14%	15%	15%	14%	13%	14%			-0% (-0,01)
Seksuele intimidatie intern	1%	0,3%▽	1%	1%	1%	2%	1%	1%			+0% (+0,02)
Intimidatie intern	10%	7%	10%	11%	11%	9%	9%	10%			+0% (+0,01)
Fysiek geweld intern	0,5%	0%	0,2%	0,3%	0,4%	0,5%	0%	0,1%			-0% (-0,01)
Pesten intern	8%	8%	6%	7%	8%	5%	5%	6%			-0% (-0,03)▽⑦
Geen interne agressie	85%	87%	86%	85%	85%	86%	87%	86%			+0% (+0,01)
• 27 Financiële instellingen											
Interne agressie totaal	14%	13%	13%	12%	14%	10%▽	15%△	12%			-0% (-0,01)
Seksuele intimidatie intern	2%	1%	2%	1%	2%	1%	2%	2%			+0% (+0,00)
Intimidatie intern	10%	9%	9%	9%	9%	7%▽	12%△	9%			-0% (-0,00)
Fysiek geweld intern	0,1%	0,1%	0%	0,1%	0,1%	0%	0,3%△	0,1%			+0% (+0,01)

Sector	JAAR										B (β) p	
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014	2014		
Pesten intern	7%	5%	6%	6%	6%	4%▽	7%△	5%				-0% (-0,01)
Geen interne agressie	86%	87%	87%	88%	86%	90%△	85%▽	88%				+0% (+0,01)
• 28 Onroerend goed												
Interne agressie totaal	17%	16%	14%	14%	14%	18%	11%	16%				-0% (-0,01)
Seksuele intimidatie intern	2%	3%	2%	2%	3%	3%	2%	2%				-0% (-0,00)
Intimidatie intern	12%	10%	8%	7%	9%	13%	8%	11%				+0% (+0,00)
Fysiek geweld intern	0%	1%	1%	0%	0%	1%△	0%	0%				-0% (-0,02)
Pesten intern	9%	9%	9%	9%	8%	7%	3%▽	8%				-0% (-0,04)
Geen interne agressie	83%	84%	86%	86%	86%	82%	89%	84%				+0% (+0,01)
• 29 Accountancy												
Interne agressie totaal	10%▽	13%	13%	12%	13%	12%	12%	14%△				+0% (+0,02)△
Seksuele intimidatie intern	1%	1%	2%	2%	1%	2%	2%	2%				+0% (+0,00)
Intimidatie intern	7%	8%	9%	8%	10%	8%	8%	11%△				+0% (+0,03)△Ⓜ
Fysiek geweld intern	0%	0,1%	0,4%	0,4%	0,2%	0,4%	0,2%	0,2%				+0% (+0,01)
Pesten intern	4%▽	7%	6%	5%	5%	5%	6%	6%				+0% (+0,01)
Geen interne agressie	90%△	87%	87%	88%	87%	88%	88%	86%▽				-0% (-0,02)▽
• 30 Speur-ontwikkelingswerk												
Interne agressie totaal	16%	16%	14%	9%	11%	9%	16%	12%				-1% (-0,04)
Seksuele intimidatie intern	1%	1%	2%▲	0,5%	0%	1%	0%	0%				-0% (-0,05)
Intimidatie intern	11%	13%	9%	7%	10%	7%	13%	8%				-0% (-0,03)
Fysiek geweld intern	1%▲	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%				-0% (-0,05)

Sector	JAAR										B (β) p
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014	2014	
Pesten intern	8%	5%	3%	4%	4%	2%	5%	5%	5%	5%	-0% (-0,02)
Geen interne agressie	84%	84%	86%	91%	89%	91%	84%	88%	88%	88%	+1% (+0,04)
• 31 Marktonderzoek											
Interne agressie totaal	14%	19%▲	15%	15%	13%	15%	12%	12%	12%	12%	-1% (-0,04)
Seksuele intimidatie intern	1%	1%	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%	+0% (+0,02)
Intimidatie intern	11%	14%▲	12%	11%	8%	9%	8%	8%	8%	8%	-1% (-0,05)▽③
Fysiek geweld intern	0,5%	1%	0%	1%	0%	1%	0,4%	0%	0%	0%	-0% (-0,02)
Pesten intern	7%	12%▲	5%	6%	7%	7%	6%	7%	7%	7%	-0% (-0,03)
Geen interne agressie	86%	81%▽	85%	85%	87%	85%	88%	88%	88%	88%	+1% (+0,04)
• 32 Zakelijke dienstverlening											
Interne agressie totaal	17%	17%	16%	16%	18%△	15%	16%	16%	16%	16%	-0% (-0,01)
Seksuele intimidatie intern	2%	2%	2%▽	3%	3%	2%	2%	3%	2%	3%	+0% (+0,02)△
Intimidatie intern	12%	10%	11%	11%	11%	11%	10%	10%	10%	10%	-0% (-0,01)
Fysiek geweld intern	0,4%	1%	0,4%	1%	1%△	1%	0,4%▽	1%	0,4%▽	1%	+0% (+0,00)
Pesten intern	8%	9%	10%	8%	10%	9%	9%	8%	9%	8%	-0% (-0,00)
Geen interne agressie	83%	83%	84%	84%	82%▽	85%	84%	84%	84%	84%	+0% (+0,01)
• 33 Openbaar bestuur											
Interne agressie totaal	19%	16%	17%	17%	17%	16%	18%	20%△	16%	16%	+0% (+0,02)
Seksuele intimidatie intern	3%	3%	2%	2%	1%▽	3%	2%	2%	3%	2%	-0% (-0,01)
Intimidatie intern	13%	12%	12%	13%	13%	12%	13%	15%△	13%	12%	+0% (+0,02)△
Fysiek geweld intern	0,3%	0,1%▽	0,4%	0,4%	0,5%	1%△	1%	0,5%	1%	0,5%	+0% (+0,02)△

Sector	JAAR										B (β) p	
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016		
Pesten intern	9%	7%	8%	8%	8%	6%▽	8%	9%				-0% (-0,00)
Geen interne agressie	81%	84%	83%	83%	83%	84%	82%	80%▽				-0% (-0,02)
• 34 Onderwijs												
Interne agressie totaal	16%	16%	16%	13%▽	15%	14%	14%	16%				-0% (-0,01)
Seksuele intimidatie intern	2%	2%	2%	2%	1%	2%	2%	2%				-0% (-0,01)
Intimidatie intern	12%	12%	13%	10%▽	12%	11%	11%	12%				-0% (-0,00)
Fysiek geweld intern	0,5%	0,2%	0,5%	0,3%	0,1%	0,3%	0,2%	0,2%				-0% (-0,02)
Pesten intern	6%	6%	7%	5%▽	5%	6%	5%	6%				-0% (-0,01)
Geen interne agressie	84%	84%	84%	87%△	85%	86%	86%	84%				+0% (+0,01)
• 35 Gezondheidszorg												
Interne agressie totaal	17%	15%	15%	15%	17%	16%	14%▽	17%△				+0% (+0,01)
Seksuele intimidatie intern	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%				-0% (-0,00)
Intimidatie intern	12%	11%	11%	11%	13%	12%	11%	13%△				+0% (+0,01)
Fysiek geweld intern	0,5%	0,1%	0,2%	0,5%	0,3%	1%	0,4%	0,2%				-0% (-0,00)
Pesten intern	7%	6%	6%	6%	7%	7%	5%▽	7%△				+0% (+0,01)
Geen interne agressie	83%	85%	85%	85%	83%	84%	86%△	83%▽				-0% (-0,01)
• 36 Verpleging												
Interne agressie totaal	14%	15%	14%	12%▽	13%	15%	12%▽	17%△				+0% (+0,02)
Seksuele intimidatie intern	1%	1%	1%	0,5%▽	1%	1%	1%	1%				-0% (-0,01)
Intimidatie intern	11%	11%	10%	9%▽	10%	11%	9%	13%△				+0% (+0,02)
Fysiek geweld intern	0,2%	1%△	0,1%	0,1%	0%	0,3%	0,2%	0,3%				+0% (+0,00)

Sector	JAAR										B (β) p
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014			
Pesten intern	5%	6%	6%	4%▽	5%	7%	4%▽	7%△			+0% (+0,01)
Geen interne agressie	86%	85%	86%	88%△	87%	85%	88%△	83%▽			-0% (-0,02)
• 37 Dienstverlening											
Interne agressie totaal	14%	12%	14%	12%	13%	12%	11%	13%			-0% (-0,01)
Seksuele intimidatie intern	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%			-0% (-0,01)
Intimidatie intern	10%	8%	10%	9%	9%	9%	9%	11%△			+0% (+0,01)
Fysiek geweld intern	0,3%	0,5%	0,4%	0,2%	1%	0,1%	0,1%	0,2%			-0% (-0,01)
Pesten intern	7%△	5%	6%	4%▽	5%	5%	5%	5%			-0% (-0,01)
Geen interne agressie	86%	88%	86%	88%	87%	88%	89%	87%			+0% (+0,01)
• 38 Recreatie											
Interne agressie totaal	21%△	17%	15%	16%	16%	16%	11%▽	19%			-0% (-0,02)
Seksuele intimidatie intern	2%	2%	1%	2%	1%	2%	3%	3%△			+0% (+0,03)
Intimidatie intern	14%	12%	9%	11%	14%	12%	7%▽	13%			-0% (-0,01)
Fysiek geweld intern	1%	0,3%	0%	2%▲	0,3%	0%	0%	1%			-0% (-0,01)
Pesten intern	12%△	8%	7%	6%	7%	8%	4%▽	7%			-1% (-0,05)▽④
Geen interne agressie	79%▽	83%	85%	84%	84%	84%	89%△	81%			+0% (+0,02)
Totaal											
Interne agressie totaal	17%△	16%	16%△	15%▽	16%	15%▽	15%▽	16%△			-0% (-0,01)▽
Seksuele intimidatie intern	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%			+0% (+0,00)
Intimidatie intern	12%△	11%	11%	10%▽	11%	11%	11%	12%△			+0% (+0,00)
Fysiek geweld intern	1%	1%	1%	1%	1%	1%△	1%	0,5%▽			-0% (-0,00)

Sector	JAAR										B (β) p	
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014	2014		
Pesten intern	9%Δ	8%Δ	8%Δ	7%▽	8%	7%▽	7%▽	8%	8%	7%▽	8%	-0% (-0,01)▽
Geen interne agressie	83%▽	84%	84%▽	85%Δ	84%	85%Δ	85%Δ	84%▽	84%	85%Δ	84%▽	+0% (+0,01)Δ

Noot. Percentages zijn kolompercentages, en zijn getoetst met de Pearson χ^2 test (horizontale vergelijkingen). Het contrast is telkens subgroep vs alle andere cases (gewogen deviatiecontrast). ▲: $p < 0,05$ (en ▼): Significant hoog (laag) percentage (2-zijdig getoetst), én Cohen's d [effectgrootte] is ten minste 0,20. Open driehoekjes Δ: significant, maar Cohen's d [effectgrootte] is kleiner dan 0,20. Cohen (1988), Statistical power analysis for the behavioral sciences, 2nd ed. NY: Taylor & Francis. Trendanalyse: B = ongestandaardiseerde lineaire regressiecoëfficiënt = gemiddelde stijging/daling per interval (β = gestandaardiseerde lineaire regressiecoëfficiënt) p = significantie. ①②③④⑤⑥⑦⑧⑨⑩: Rangorde van significante $|\beta|$'s in deze kolom.

TABEL H

Trends in agressie als aandachtspunt voor werkgevers (WEA)

WEA '08-'14 Sector [12 hoofdgroepen]	2008	2010	2012	2014	B (β)		
• 1 Landbouw, bosbouw & visserij	Agressie en geweld						
	Nee	%	99%	100%	100%	+0,0% (+0,005)	
	Ja	n	44.285	36.385	34.154	154.277	
		%	2%	0,1%	0%	2%	-0,0% (-0,005)
	N		665	51	0	537	1.253
			44.950	39.504	36.385	34.691	155.530

WEA '08-'14 Sector [12 hoofdgroepen]		2008	2010	2012	2014	B (β)
• 2 Industrie	Agressie en geweld					
	Nee	%	99%	99%	99%	+0,3% (+0,032)
	Ja	n	25.446	25.693	24.377	101.173
		%	1%	0,7%	0,6%	-0,3% (-0,032)
	N	352	313	186	144	996
	N	26.009	25.759	25.879	24.521	102.169
• 3 Bouwnijverheid	Agressie en geweld					
	Nee	%	99%	100%	99%	+0,1% (+0,014)
	Ja	n	29.486	30.265	26.994	117.051
		%	0,9%	0,1%	0,3%	0,6%
	N	281	20	100	161	561
	N	29.767	30.285	30.406	27.155	117.612
• 4 Handel	Agressie en geweld					
	Nee	%	95%	94%	96%	+0,3% (+0,015)
	Ja	n	82.148	79.893	85.206	328.122
		%	5%	7%	6%	5%
	N	4.656	5.759	5.379	3.844	19.638
	N	86.804	85.652	90.585	84.720	347.761

WEA '08-'14 Sector [12 hoofdgroepen]		2008	2010	2012	2014	B (€)
• 5 Horeca						
Agressie en geweld						
Nee	%	85%	88%	90%	94%	+2,8% (+0,102)
Ja	n	22.489	23.287	26.321	27.730	99.827
	%	15%	12%	10%	6%	-2,8% (-0,102)
	n	3.942	3.263	2.872	1.879	11.956
	N	26.431	26.550	29.193	29.610	111.783
• 6 Vervoer & communicatie						
Agressie en geweld						
Nee	%	95%	92%	91%	94%	-0,4% (-0,017)
Ja	n	14.245	13.875	14.332	14.136	56.588
	%	5%	8%	9%	6%	+0,4% (+0,017)
	n	736	1.277	1.436	900	4.349
	N	14.980	15.152	15.768	15.036	60.937
• 7 Financiële instellingen						
Agressie en geweld						
Nee	%	97%	97%	96%	93%	-1,5% (-0,082)
Ja	n	8.676	8.709	10.186	8.864	36.436
	%	3%	3%	4%	7%	+1,5% (+0,082)
	n	253	235	390	713	1.590
	N	8.930	8.944	10.576	9.577	38.026

WEA '08-'14 Sector [12 hoofdgroepen]		2008	2010	2012	2014	B (€)
• 8 Zakelijke dienstverlening						
Agressie en geweld						
	Nee	%	97%	96%	97%	+0,3% (+0,018)
		n	68.869	76.050	75.403	283.209
	Ja	%	3%	4%	3%	-0,3% (-0,018)
		n	2.307	2.981	2.381	10.474
	N		71.177	79.031	77.785	293.683
• 9 Overheid						
Agressie en geweld						
	Nee	%	51%	47%	53%	-1,4% (-0,031)
		n	652	560	592	2.527
	Ja	%	50%	53%	48%	+1,4% (+0,031)
		n	639	637	535	2.390
	N		1.290	1.197	1.127	4.917
• 10 Onderwijs						
Agressie en geweld						
	Nee	%	93%	93%	95%	+0,1% (+0,006)
		n	5.939	6.948	7.413	26.160
	Ja	%	7%	7%	5%	-0,1% (-0,006)
		n	454	551	421	1.781
	N		6.393	7.500	7.834	27.941

WEA '08-'14 Sector [12 hoofdgroepen]		2008	2010	2012	2014	B (β)
• 11 Gezondheids- & welzijnszorg						
Agressie en geweld						
Nee	%	88%	88%	86%	85%	-1,3% (-0,042)
	n	19.180	20.032	23.865	23.317	86.394
Ja	%	12%	12%	14%	15%	+1,3% (+0,042)
	n	2.558	2.703	3.933	4.191	13.384
N		21.737	22.735	27.798	27.508	99.778
• 12 Overige dienstverlening						
Agressie en geweld						
Nee	%	95%	96%	99%	98%	+1,0% (+0,066)
	n	20.797	21.523	24.626	24.195	91.142
Ja	%	5%	4%	1%	2%	-1,0% (-0,066)
	n	1.024	845	305	537	2.712
N		21.821	22.368	24.932	24.733	93.853
Totaal						
Agressie en geweld						
Nee	%	95%	95%	95%	96%	+0,2% (+0,011)
	n	336.433	337.942	360.479	348.052	1.382.906
Ja	%	5%	5%	5%	5%	-0,2% (-0,011)
	n	18.205	17.866	18.771	16.243	71.085
N		354.638	355.808	379.250	364.295	1.453.991

Noot. Gemiddelden zijn getoetst met de t-test (horizontale vergelijkingen). Het contrast is telkens subgroep vs alle andere cases (gewogen deviatiecontrast). ▲: $p < 0,05$ (en ▼: Significant hoog (laag) gemiddelde (2-zijdig getoetst), én Cohen's d |effectgrootte| is ten minste 0,20. Open driehoekjes ▲: significant, maar Cohen's d |effectgrootte| is kleiner dan 0,20. Cohen (1988). Statistical power analysis for the behavioral sciences, 2nd ed. NY: Taylor & Francis. Trendanalyse: B = ongestandaardiseerde lineaire regressiecoëfficiënt = gemiddelde stijging/daling per interval (β = gestandaardiseerde lineaire regressiecoëfficiënt) p = significantie.

TABEL I

Trends in maatregelbehoefte ten aanzien van externe en interne agressie (NEA)

	JAAR							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	B (β) p
Maatregelen nodig externe agressie	8%Δ	8%	8%	7%	7%	8%Δ	7%▽	-0% (-0,01)▽
Maatregelen nodig interne agressie	5%	5%	5%▽	5%	5%	6%Δ	6%Δ	+0% (+0,01)Δ

Noot. Gemiddelden zijn getoetst met de t-test (horizontale vergelijkingen). Het contrast is telkens subgroep vs alle andere cases (gewogen deviatiecontrast). ▲; p<0,05 (en ▼: Significant hoog (laag) gemiddelde (2-zijdig getoetst), en Cohen's d |effectgrootte| is ten minste 0,20. Open driehoekjes Δ: significant, maar Cohen's d |effectgrootte| is kleiner dan 0,20. Cohen (1988). Statistical power analysis for the behavioral sciences, 2nd ed. NY: Taylor & Francis. Trendanalyse: B = ongestandaardiseerde lineaire regressiecoëfficiënt = gemiddelde stijging/daling per interval (β = gestandaardiseerde lineaire regressiecoëfficiënt) p = significantie.

TABEL J.1

Trends in maatregelbehoefte ten aanzien van externe agressie per sector (NEA)

Sector	JAAR							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	B (β) P
· 1 Landbouw	0,5%	2%	3%Δ	1%	3%Δ	1%	0,3%▽	-0% (-0,02)
· 2 Delfstoffen	6%▲	4%	0%	0%	0%	0%	0%	-1% (-0,15)▼①
· 3 Voedingsindustrie	3%	5%Δ	2%	3%	2%	3%	3%	-0% (-0,02)
· 4 Kledingindustrie	0%	0%	0%	4%	0%	5%	2%	+0% (+0,07)
· 5 Houtindustrie	3%	2%	2%	2%	2%	3%	0,5%▽	-0% (-0,04)
· 6 Aardolieverwerking	0%	6%	5%	0%	4%	0%	2%	-0% (-0,03)
· 7 Chemie	4%Δ	2%	2%	2%	1%	2%	2%	-0% (-0,04)
· 8 Farmaceutische industrie	2%	1%	1%	0%	1%	3%	2%	+0% (+0,01)

Sector	JAAR										B (β) P	
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014	2014	2014		
· 9 Kunststofindustrie	2%	4%	2%	2%	4%	4%	2%	2%	4%	4%	2%	-0% (-0,00)
· 10 Metaalindustrie	4%	3%	2%	1%	2%	2%	1%	2%	2%	2%	2%	-0% (-0,04)∇⑦
· 11 Elektronische industrie	2%	0%	1%	1%	0%	1%	1%	1%	0%	1%	1%	-0% (-0,00)
· 12 Elektrische industrie	1%	2%	0%	2%	0%	0%	2%	2%	0%	0%	0%	-0% (-0,06)
· 13 Overige industrie	3%	1%	3%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	3%	-0% (-0,01)
· 14 Autoindustrie	5%▲	1%	2%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	5%	2%	-0% (-0,04)
· 15 Meubelindustrie	5%	5%	8%△	4%	4%	6%	4%	4%	4%	6%	4%∇	-0% (-0,02)
· 16 Energiedistributie	2%	8%▲	0%	6%	2%	1%	6%	2%	2%	1%	2%	-0% (-0,05)
· 17 Waterdistributie	4%	5%	5%	9%	7%	8%	9%	7%	8%	8%	5%	+0% (+0,02)
· 18 Bouwnijverheid	3%△	1%∇	4%△	3%	3%	2%	3%	3%	3%	2%	2%	-0% (-0,02)
· 19 Autohandel	4%	4%	2%	2%	2%	3%	2%	2%	3%	3%	1%∇	-0% (-0,05)∇⑥
· 20 Groothandel	2%	3%	3%	2%	3%	3%	2%	2%	3%	3%	2%	-0% (-0,01)
· 21 Detailhandel	10%	9%	9%	8%	9%	9%	8%	8%	9%	9%	9%	-0% (-0,01)
· 22 Vervoer	12%△	10%	11%	10%	10%	10%	10%	10%	10%	10%	9%∇	-0% (-0,03)∇⑧
· 23 Horeca	7%	3%∇	6%	6%	7%△	7%△	6%	6%	7%△	7%△	5%	+0% (+0,01)
· 24 Uitgeverijen	2%	3%	4%	1%	2%	2%	1%	1%	2%	2%	3%	-0% (-0,00)
· 25 Telecommunicatie	4%	5%	7%	3%	5%	13%▲	3%	3%	5%	5%	3%	+0% (+0,01)
· 26 ICT-dienstverlening	1%	2%	1%	2%	1%	2%	2%	2%	1%	2%	1%	-0% (-0,01)
· 27 Financiële instellingen	2%	3%	3%	4%△	4%	3%	3%	4%	4%	3%	3%	+0% (+0,01)
· 28 Onroerend goed	9%	13%	10%	8%	9%	7%	8%	8%	9%	7%	10%	-0% (-0,01)
· 29 Accountancy	2%	2%	2%	3%	1%∇	3%△	3%	3%	1%∇	3%△	2%	+0% (+0,01)

Sector	JAAR									
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	B (β) P		
· 30 Speur-ontwikkelingswerk	4%	1%	0%▽	2%	2%	0%	5%▲	+0% (+0,03)		
· 31 Marktonderzoek	6%	5%	3%	1%▽	3%	7%△	3%	-0% (-0,01)		
· 32 Zakelijke dienstverlening	7%	6%	7%	6%▽	8%△	7%	6%	+0% (+0,00)		
· 33 Openbaar bestuur	13%△	12%	12%	10%	11%	11%	10%▽	-0% (-0,02)▽		
· 34 Onderwijs	13%	13%	11%	12%	11%	12%	11%	-0% (-0,02)▽		
· 35 Gezondheidszorg	15%	16%	15%	15%	15%	14%	13%▽	-0% (-0,02)		
· 36 Verpleging	19%	18%	19%	18%	17%	20%	19%	+0% (+0,00)		
· 37 Dienstverlening	10%	10%	9%	8%	8%	9%	9%	-0% (-0,02)		
· 38 Recreatie	8%	8%	7%	6%	8%	7%	8%	-0% (-0,00)		
TOTAAL	8%△	8%	8%	7%	7%	8%△	7%▽	-0% (-0,01)▽		

Noot. Gemiddelden zijn getoetst met de t-test (horizontale vergelijkingen). Het contrast is telkens subgroep vs alle andere cases (gewogen deviatiecontrast). ▲; p<0,05 (en ▼: Significant hoog (laag) gemiddelde (2-zijdig getoetst), én Cohen's d [effectgrootte] is ten minste 0,20. Open driehoekjes △: significant, maar Cohen's d [effectgrootte] is kleiner dan 0,20. Cohen (1988). Statistical power analysis for the behavioral sciences, 2nd ed. NY: Taylor & Francis. Trendanalyse: B = ongestandaardiseerde lineaire regressiecoëfficiënt = gemiddelde stijging/daling per interval (β = gestandaardiseerde lineaire regressiecoëfficiënt) p = significantie.

TABEL J.2

Trends in maatregelbehoefte ten aanzien van interne agressie per sector (NEA)

Sector	JAAR									
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	B (β) P		
· 1 Landbouw	1%▽	4%	5%	3%	4%	5%	5%	+0% (+0,05)△⑤		
· 2 Delfstoffen	3%	9%	3%	0%	3%	3%	4%	-0% (-0,03)		

Sector	JAAR										B (β) P
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014				
· 3 Voedingsindustrie	9%Δ	7%	6%	8%	4%▽	5%	7%			-0% (-0,03)	
· 4 Kledingindustrie	2%	8%	9%	10%	0%	4%	5%			-0% (-0,02)	
· 5 Houtindustrie	4%	7%	7%	11%Δ	7%	7%	7%			+0% (+0,03)	
· 6 Aardolieverwerking	0%	0%	0%	10%	6%	0%	9%			+1% (+0,13)	
· 7 Chemie	8%	5%	8%	6%	6%	10%	5%			-0% (-0,01)	
· 8 Farmaceutische industrie	5%	8%	2%	7%	4%	3%	8%			+0% (+0,02)	
· 9 Kunststoffindustrie	8%	6%	8%	11%	9%	9%	7%			+0% (+0,01)	
· 10 Metaalindustrie	9%	7%	6%	5%	5%	5%	7%			-0% (-0,02)	
· 11 Elektronische industrie	5%	4%	5%	5%	4%	4%	5%			-0% (-0,00)	
· 12 Elektrische industrie	6%	6%	3%	8%	1%	6%	3%			-0% (-0,04)	
· 13 Overige industrie	3%	4%	5%	6%	6%	6%	6%			+0% (+0,05)Δ⑤	
· 14 Autoindustrie	8%	4%	5%	2%	4%	10%	8%			+0% (+0,03)	
· 15 Meubelindustrie	9%	8%	9%	9%	9%	8%	6%▽			-0% (-0,03)	
· 16 Energiedistributie	4%	6%	3%	1%	5%	3%	2%			-0% (-0,05)	
· 17 Waterdistributie	7%	4%	11%	6%	8%	6%	8%			+0% (+0,00)	
· 18 Bouwrijverheid	4%	4%	3%▽	5%	5%	4%	5%			+0% (+0,01)	
· 19 Autohandel	4%	5%	5%	6%	4%	8%Δ	5%			+0% (+0,01)	
· 20 Groothandel	5%	6%	5%	5%	5%	6%	6%			+0% (+0,01)	
· 21 Detailhandel	4%	4%	3%▽	5%	5%Δ	5%	4%			+0% (+0,01)	
· 22 Vervoer	7%	7%	6%	6%	6%	6%	6%			-0% (-0,01)	
· 23 Horeca	4%	5%	3%▽	5%	5%	6%Δ	4%			+0% (+0,01)	

Sector	JAAR								B (β) P
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014	
· 24 Uitgeverijen	4%	6%	3%	2%	6%	2%	5%	-0% (-0,01)	
· 25 Telecommunicatie	5%	6%	7%	6%	7%	8%	6%	+0% (+0,02)	
· 26 ICT-dienstverlening	3%	4%	3%	3%	2%	5%Δ	3%	+0% (+0,00)	
· 27 Financiële instellingen	2%▽	3%	3%	4%	3%	4%	4%	+0% (+0,03)Δ⑧	
· 28 Onroerend goed	8%Δ	1%▼	4%	7%	6%	5%	5%	-0% (-0,00)	
· 29 Accountancy	2%▽	3%	2%▽	3%	3%	4%	5%Δ	+0% (+0,05)Δ④	
· 30 Speur-ontwikkelingswerk	4%	1%	2%	2%	5%	7%	9%▲	+1% (+0,11)▲②	
· 31 Marktonderzoek	5%	6%	5%	3%	4%	4%	5%	-0% (-0,01)	
· 32 Zakelijke dienstverlening	5%	6%	6%	6%	5%	6%	6%	+0% (+0,00)	
· 33 Openbaar bestuur	7%	6%	7%	6%	7%	8%	8%Δ	+0% (+0,02)Δ	
· 34 Onderwijs	5%	6%	5%	5%	5%	5%	6%	+0% (+0,01)	
· 35 Gezondheidszorg	5%	5%	5%▽	6%	6%	6%	7%Δ	+0% (+0,03)Δ⑩	
· 36 Verpleging	6%	6%	5%	4%	4%	5%	5%	-0% (-0,02)	
· 37 Dienstverlening	4%	5%	4%	5%	4%	6%Δ	4%	+0% (+0,01)	
· 38 Recreatie	5%	3%▽	4%	5%	5%	7%	7%Δ	+1% (+0,06)Δ③	
TOTAAL	5%	5%	5%▽	5%	5%	6%Δ	6%Δ	+0% (+0,01)Δ	

Noot. Gemiddelden zijn getoetst met de t-test (horizontale vergelijkingen). Het contrast is telkens subgroep vs alle andere cases (gewogen deviatiecontrast). ▲ : p<0,05 (en ▼ : Significant hoog (laag) gemiddelde (Zijdig getoetst), en Cohen's d |effectgrootte| is ten minste 0,20. Open driehoekjes Δ: significant, maar Cohen's d |effectgrootte| is kleiner dan 0,20. Cohen (1988). Statistical power analysis for the behavioral sciences, 2nd ed. NY: Taylor & Francis. Trendanalyse: B = ongestandaardiseerde lineaire regressiecoëfficiënt = gemiddelde stijging/daling per interval (β = gestandaardiseerde lineaire regressiecoëfficiënt) p = significantie.

› Het rapport Agressie op het werk 2014 beschrijft de stand van zaken omtrent agressie en geweld op het werk op basis van de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden 2014. Het rapport vormt een update van het rapport Agressie op het werk: Ontwikkelingen, risico's, impact en behoefte aan maatregelen, uit 2012. Dit huidige rapport presenteert opnieuw een overzicht van de situatie van agressie op het werk, de impact ervan en de behoefte aan maatregelen, op basis van data uit 2014. Tevens bespreekt het rapport de ontwikkelingen in de tijd, brengt het de kosten van agressie en geweld in beeld en bespreekt het de situatie van zelfstandig ondernemers.